O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI 28 02 09
Инв. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2009-yil, 13-fevral • № 7 (3990)

ЁШ МУСИҚАЧИЛАРИМИЗНИНГ ЯПОНИЯДАГИ ЮТУҒИ

Японияда "XIII Халқаро Гунма ёшлар оркестри фестивали" бўлиб ўтди. Унда Россия, Япония ҳамда Ўзбекистон вакиллари иштирок этди.

Мамлакатимиз номидан мусиқа анжуманида бир неча халқаро мусиқий танловлар совриндорлари — Р.Глиэр номидаги махсус мусиқий академик лицей 2-босқич ўқувчиси М.Қодиров ва Ўзбекистон давлат консерваторияси 2-босқич талабаси А.Цукерваник қатнашди.

Фестивалнинг очилиш маросимида Япония парламенти депутати Ю.Коиконинг анжуман иштирокчиларига йўллаган табрик мактуби ўқиб эшиттирилиб, унда ўзбекистонлик санъаткорларнинг маҳорат ва истеъдоди алоҳида таъкидлаб ўтилди. Мактубда, шунингдек, Буюк Ипак йўлининг дурдонаси бўлмиш Ўзбекистон японияликлар орасида ҳамиша улкан қизиқиш ва алоҳида ҳурмат уйғотиб келгани қайд этилди.

Ўзбекистонлик мусиқачиларнинг чиқишлари Гунма префектураси билан Ўзбекистон ёшлари ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантиришга хизмат қилиши алоҳида қайд этилди.

Тадбирнинг очилиш маросимида сўзга чиққан Такасаки шаҳри ҳокими Юкио Мацуура XIII Халқаро мусиқа фестивалида ўзбекистонлик мусиқачиларнинг иштирок этиши тарихи Буюк Ипак йўли гуллаб-яшнаган даврларга бориб тақалувчи япон ва ўзбек халқлари ўртасидаги дўстлик ҳамда ҳамкорлик риштaларини мустаҳкамлашга хизмат қилишини айтиб ўтди. Ўзбекистон ҳукумати томонидан ёш авлод вакилларининг ижодий ва ақлий салоҳиятини тўлиқ намоён этиши учун яратилган шароитларни юқори баҳолар экан, у икки мамлакат ёшлари ўртасидаги дўстлик келгусида янада ривожланиши ва мустаҳкамланишига ишонч билдирди.

Гунма ёшлар оркестрининг бош мусиқий директори Ш.Минами ўзбекистонлик мусиқачилар ҳам ўзбек миллий мусиқаси, ҳам классик асарларни юксак маҳорат билан ижро этганини таъкидлади.

"Мен Ўзбекистонда классик асарларни профессионал даражада ижро этиб, дунёнинг энг нуфузли концерт залларида муваффақият қозона оладиган кўплаб ёш ва истеъдодли мусиқачилар борлигидан хурсанд бўлдим", — деди у.

Фестивал доирасида Маэбаши шаҳри маданият институтида Ўзбекистон ва Япония ёш мусиқачилари иштирокидаги қўшма концерт бўлиб ўтди. Унда ўзбек ва япон халқ қўшиқлари, миллий ва мумтоз мусиқий асарлар ижро этилди.

Концерт доирасида Маэбаши шаҳри маданият институти талабалари иштирокида атлас матосидан тикилган ўзбек миллий либосларининг намойиши ташкил этилди. Бундан ташқари, тадбир давомида Ўзбекистон тақдимоти ҳамда ўзбек халқ амалий санъати намуналари кўргазмаси бўлиб ўтди.

"Жаҳон" АА.
Токио.

14 феврал — Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллуд топган кун

Темурийзода султонлардан бири, улуғ шоир ва давлат арбоби, беназир тарихнавис Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ҳаёти ва ижоди, давру замонлар ўтгани сайин неча авлод ижодкорларини қизиқтириб келмоқда ва бундан буён ҳам шундоқ бўлмоғи табиий. Шоҳ Бобур қисқа бўлса-да, нечоғли зиддият ва қарама-қаршиликлар, матонат ва жасоратларга бой сертаҳлика ва сермазмун ҳаёт йўлини босиб ўтгани ўқувчиларга яхши маълум. Вақт ўтгани сайин улуғ шоирдан қолган улкан ижодий мероснинг қадр-қиммати янада залвор ва салмоқ касб этмоқда. Янги авлод ижодкорлари устоз адиблар мактаби ва тажрибасидан ўрганган ҳолда улуғ ҳукмдор ва шоир ҳаёти ҳамда ижодига қайта ва қайта мурожаат қилиб, унинг янгича қирраларини бадиий усулда кашф этишга уринмоқдалар.

Ўзбекистон халқ шоири Сирожиддин Саййид шу ўлмас мавзуга қўл уриб, яқинда "Юз оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур" — фироқ ва соғинч достони"ни ёзиб тугатди. "Бобурнома"даги, ҳазрат Бобур шеъриятининг энг нозик нуқталари — хотиралар, ўй ва кечинмалар, мисралар, байт ва рубоийлар достоннинг асосий пойдеворини ташкил этади. Кўп ўринларда шеър ва ғазалларнинг Бобур тилидан берилиши ҳам асарга алоҳида руҳ бағишлаган.

Қуйида мазкур асардан айрим парчаларни газетхонлар ҳукмига ҳавола этмоқдамиз. Достоннинг тўлиқ матни эса яқин кунларда Ёзувчилар уюшмасининг Шеърият кенгашида муҳокама қилинади.

Назм ва наср бўлими

«УМИДИМ БОРКИ БОБУРДИН...»

"БОБУРНОМА"

"Бобурнома",
"Бобурнома" —
Шоҳ шоирдан авлодларга
Мангу ўлмас
Қадрнома.

Бунда кўнгил лоласидир,
Бунда умр ноласидир,
Дарду ғам мақоласидир
Ҳар бир нома —
Тақдирнома.

Неча бир ҳукмронлардан,
Амирлардан, хоқонлардан,
Давлатлару давронлардан
На ном қолди,
На бир нома.

Бобур чеккан изтироблар,
Ранжу заҳмат ҳам азоблар,
Буюк ҳижронидан боблар,
"Бобурнома" —
Жабрнома.

Юрагининг ҳар бир зарби,
Зафарлари, ҳарбу зарби,
Ҳар бир ҳарфи — кескир, ҳарбий,
Ҳар бир нома —
Ҳарбийнома.

Буни Бобур ўзи қурган,
Қалб қонию сўзи қурган.
Тожмаҳалдан ҳам зўр қўрғон,
"Бобурнома" —
Кабир нома.

Шерюракли мард ўғлонлар,
Ёвқур беклар ва султонлар
Яшар яна минг замонлар.
"Бобурнома" —
Ботирнома.

Умри ўғлига бахш кетган,
Ўз сўзини кафан этган,
Ўзини ўзи дафн этган.
Қалбда қолди қай бир нома?
"Бобурнома" —
Хотирнома.

Бу — менинг ҳам дил достоним,
Шунча эканми армоним?
Қандай чидабсиз, султоним?
Сабрнома "Бобурнома",
Сабрнома "Бобурнома".

ЎН ИККИ ЁШЛИ БИР ТЕМУРИЙЗОДА

Муштарий ярқирар авжи фазода,
Мовароуннаҳр яна низода.
Миррих ва ё Зуҳал тўзғитдими чанг —
Ерда бошланади тўполон ё жанг.
Ҳали хаёллари тиниқ ҳам содда —
Ўн икки ёшли бир темурийзода.

Ҳали отаси ҳам жардан учмаган,
Кўнгил полапонин ҳижрон қучмаган.
Хаёли кўкдаги каптарлардадир,
Билмаски бор умри хатарлардадир.
Билмас не битилган ҳукми қазода,
Ўн икки ёшли бир темурийзода.

Қирда чопиб юрган қулунларки бор,
Дашту кенгликларни айлар ихтиёр.
Ҳали майсадайин ўйловгинаси,
Энди хат чиқармиш мўйлабгинаси.
Қўлдаги ўқ-ёйи ўйнар ҳавода,
Ўн икки ёшли бир темурийзода.

Оти эгарланган — асрлар томон
Олиб учмоққа шай уни шу замон.
Бу ном — то жаҳон бор сарбаланд бўлгай,
Ҳали уч юз йиллик салтанат бўлгай.
Қадду басти расо, ақли расо-да,
Ўн икки ёшли бир темурийзода.

Умр тулпор эса — ёллардир йиллар,
Бундан сўнг кечгайдир ёлларда йиллар.
Азал ҳукмдори не қилмиш — ҳақдир,
Тожу тахт тайёрлаб турмишдир тақдир.
Белда — кўркам қилич, ўзи — озода,
Ўн икки ёшли бир темурийзода.

ҲАЁТБАХШ НАВОЛАР

"Истиқлол" санъат саройида ва Ўзбекистон давлат консерваториясининг катта залида ғазал мулкининг султони Алишер Навоий таваллудининг 568 йиллигига бағишланган концерт бўлиб ўтди.

Консерваторияда бўлиб ўтган кечада анъанавий ижрочилик кафедрасининг профессор-ўқитувчиларидан иборат Фахриддин Содиқов номидаги созандалар ансамбли ҳамда профессор Матназар Худойназаров раҳбарлигидаги талаба хонандалар ансамбли иштирок этди.

Талабалардан Илёс Арабов ижросидаги "Нимчўпоний", Лобар Жумадилова ижросидаги "Эй сабо", Нилуфар Муродова ижросидаги "Кўрмадим" каби ашулаларда устозларимизнинг ижро йўлларига ҳамоҳанглик сезилса, Моҳичеҳра Шомуродованинг "Муножот", Назокат Нарзиеванинг "Не наво", "Талқини Баёт" ашулаларида янгича талқин изланишларига гувоҳ бўламиз.

"Истиқлол" санъат саройидаги концертда Юнус Ражабий номидаги мақомчилар ансамбли ҳамда "Ўзбекистон" ансамбли созанда-хонандалари иштирок этдилар.

Тадбирда навоийшунос олима, "Буюк хизматлари учун" ордени соҳибаси Суюма Ғаниева, Ўзбекистон халқ артисти Яйра Абдуллаева, Ўзбекистон халқ шоири Маҳмуд Тоир, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Зуҳра Ашуровалар қатнашдилар. Навоий ғазалларидан ўқиб, унинг сиймосини талқин этган Ўзбекистон халқ артисти Афзал Рафиқовнинг маҳорати томошабинларни ўзига мафтун этди.

Устоз санъаткорлар Маҳмуд Тожибоев, Гулбаҳор Эрқулова, Зулайҳо Бойхонова, Комила Аминова, Эркин Рўзматов, Насиба Сатторова, Шарофат Тожибоева, "Ниҳол" мукофоти совриндори Гулзода Худойназарова ижросидаги ашулалар кечага файз бағишлади.

Дилобар ҚОДИРОВА

"ЎзАС" БИЛАН ҚАДРДОНМИЗ

Газетхон мактуби

Анча йиллардан бери мен учун қадрдон бўлиб қолган "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" ҳафталигини ўқиб келаман. Газета саҳифаларида эълон қилинаётган қизиқарли мақолалар, шоир ва ёзувчиларимизнинг янги асарлари, олимларимизнинг қадим тарихимиз, маънавий қадриятларимиз тўғрисидаги тадқиқотлари, ўйлайманки, бир менга эмас, кўпчилик газетхонларга ҳам манзур бўлади. Шахсан ўзим кўпгина мақолаларни дўстларим билан биргалашиб ўқиймиз, баҳс-мунозара қиламиз. Кўп ҳолларда янги-янги маълумотларни билиб оламиз.

Шуниси эътиборга моликки, газетада чоп этилаётган мақолалар бир кун ёки бир ойда эскиб қолмайди, уларни йил давомида ҳам бемалол ўқиб, баҳраманд бўлиш мумкин. Шу жиҳатдан олганда, адабиёт газетаси менга ўхшаш оддий ўқувчилар билан бирга, мактаб, коллеж, лицей ўқитувчиларига, олий ўқув юртлари талабаларига зарур манба бўла олади. Чунки, миллий урф-одатлар, кийиниш одоби, инсон ва табиат муносабатларига доир мақолалардан таълим-тарбия жараёнида бемалол фойдаланиш мумкин.

Газеталар кўп, аммо уларда эълон қилинаётган мақолаларнинг ҳаммаси ҳам савия жиҳатидан талаб даражасида эмас. Баъзи газеталар нуқул чет элларда содир бўлган олди-қочди воқеаларни ёзишади, ишониш қийин бўлган табиат ҳодисаларини бўрттириб кўрсатишади. Газета тарбия воситаси сифатида ўз олдига қўйган мақсадни тўғри бажариши керак-ку.

Адабиёт газетаси ижодкорларига, газетанинг фаол муаллифларига янги ижодий ютуқлар тилаб қоламан.

Ибодулла ЖЎРАБОЕВ,
меҳнат фахрийси

ҚУМОВУЛГА БОРСАНГИЗ АГАР...

Қишлоқдан мактублар

Бирор одам билан танишиб, суҳбатлашиб қолсангиз, гап асносида суҳбатдошингиз "Ҳовли қаерда?" деб сўраши табиий. Фалон қишлоқданман, ёки фалон маҳалладанман, дейсиз беихтиёр фахр билан. Қишлоғингиз номи барчага бирдек таниш ёки у ердан жуда кўп кўзга кўринган инсонлар етишиб чиққан бўлса-ку, ҳамроҳингиз саволидан яйраб кетасиз. Бордию, қаршингиздаги одам қишлоғингиз номини энди эшитаётган бўлсаю, қизиқиб "Қишлоғингиз номи тарихини биласизми?" деб сўраб қолса-чи?..

Ўртачирчиқ туманида Қумовул номли қишлоқ бор. У Бектемир туманининг тугаш нуқтасидан бошланади. Қишлоқнинг ташкил топиб, бу ерда одамлар яшай бошлаган вақтлар анча узоққа бориб тақалса-да, аммо бу қишлоқ яқиндан бошлаб шундай номланган. Нега шундай?

...Йиғилиш мунозараларга, тортишувларга бой бўлди. Маҳалла фуқаролар йиғини раислари, диний-маърифий, маънавий-ахлоқий масалалар бўйича маслаҳатчилар, маҳалла фаоллари битта масала хусусида фикрлашдилар — қишлоқ фуқаролар йиғини номини ўзгартириш.

Йиғилганларнинг бир гуруҳи қишлоққа Бектемир дея ном бериш тарафдори бўлишди. Чунки, қишлоқ пойтахтнинг Бектемир тумани билан чегарадош. Аммо Бектемир дейилса, туман ҳам, қишлоқ ҳам тушунилавермайди. Яна бошқа таклиф тарафдорлари ҳам кўп бўлди: қишлоқда 11 та маҳалла фуқаролар йиғини бор. Шулардан бирининг номига тўхталиш керак. Шу нуқтаи назардан, қишлоқни масалан "Намуна" деб номлаган ҳам маъқул. Токи қишлоқ туманга, қолаверса, вилоятга намуна бўлсин. Бунга асос бор. Собиқ хўжаликнинг маданият саройи мукаммал таъмирдан чиқарилди, атрофи ободонлаштирилди. Бу ерда вилоят "Маънавият ва маърифат маркази" барпо этилди. Замонавий меъморчилик талабларига мос келадиган бу мажмуани кўрган кишининг кўзи қувонади.

— Ёшим элликдан ошди, — деди шу мунозарада сўз олган қишлоқ фуқаролар йиғини раиси Одилхўжа Тўрахўжаев. — Мен шу қишлоқда туғилдим. Шу ерда ишлайман. Мана, қўлимда туғилганлик ҳақида гувоҳномам турибди. Унда туғилган жойим "Қумовул" деб ёзиб қўйилган. Бу ерлар азал-азалдан "Қумовул" деб атаб келинган. Сабаби, қишлоғимиз Чирчиқ дарёсининг соҳилида жойлашган. Нима кўп — қум кўп. Бунинг устига қўшни қишлоқ "Тошовул" деб аталади. Менимча, қишлоғимизнинг тарихий номини тикласак, тўғри иш қилган бўламиз. Қолаверса, бу ном тарихий, жўғрофий талабларга ҳам тўла жавоб беради.

Ниҳоят, қишлоққа кираверишда — катта йўл ёқасида "Қумовул" деган ёзув пайдо бўлди...

Бу гапга кўп бўлгани йўқ. Қишлоққа ном тўғри танлангани боис, у аҳоли шуурига тез сингиб кетди. Қумовулни бугун кўпчилик яхши билади. Айни дамда Тошкент вилояти миқёсидаги кўплаб тадбирлар Қумовулда — вилоят Маънавият ва маърифат марказида ўтказилмоқда.

Бугун Қумовулга келган одам уни тамоман янгича манзарада кўриб, танимай қолиши турган гап. Кенг ва равон йўллар, янгича қиёфа касб этган иншоотлар, ҳамиша гавжум маиший хизмат ва савдо шаҳобчалари, ва ниҳоят, янги кўчаларда бир текис, қадди кўтариб қурилаётган уй-жойлар кўзни қувонтиради.

Қумовулнинг бугунги ёшлари табиатан билимга чанқоқ, истеъдодли. Буни шу ҳудуддаги боя айтганимиз — вилоят маънавият ва маърифат марказида мунтазам ишлаб турган ижодий гуруҳлар, турфа тўгараклар гавжумлигидан ҳам билиш мумкин. Шу ерда шуғулланиб, адабиёт ва санъатга оид кўникмаларини шакллантираётган бир гуруҳ қумовуллик ёшлар "Қалбимда Ватан мадҳи", "Келажак овози" кўрик-танловларининг туман, вилоят босқичларида муваффақиятли иштирок этишди.

— Мен она тили ва адабиёти фанига жуда қизиқаман, — дейди тўграк аъзоси Яхшибек Ширинов. — Мактабимиз қишлоғимизда очилган маънавият ва маърифат марказига яқин жойлашгани сабабли, дарслар тугади, дегунча синфдошлар билан тўғри шу ерга келамиз. Бу ерда маънавият тарғибот маркази, "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатининг вилоят бўлимлари, маданият ва спорт ишлари бошқармаси ва унинг қошидаги бадиий дасталарнинг шу ерда жойлашганлиги биз учун айни муддаодир. Улар бизни ҳамиша очиқ юз билан кутиб олишади. Интилишларимиз, ташаббусларимизга қанот беришади.

Айниқса, бу ердаги концерт залида тез-тез ўтказиб туриладиган байрам тадбирлари, кўрик-танловлар, туманимиз ва вилоятларимиздан етишиб чиққан ёзувчи-шоирлар, хонандалар билан учрашувлар бизда яхши таассурот қолдиряпти. Очиғи, ўзим ҳам бировга билдириб-билдирмай шеърлар машқ қилиб тураман. Шундай учрашувлардан бирида бир қанча шеърларимни Маҳмуд Тоир, Ҳамид Норқул сингари устозларга кўрсатиб олдим, уларнинг маслаҳат ва йўл-йўриқларига қулоқ тутдим.

Қумовулга йўлингиз тушса, албатта қишлоқдаги энг муҳташам мажмуа — вилоят Маънавият ва маърифат марказига бир кириб ўтинг. Тараққиёт ва фаровонлик қишлоқларга дадил кириб бораётганига гувоҳ бўласиз.

Ғайрат ШЕРАЛИЕВ

БОҚИЙ ИЛҲОМ

Халқимизнинг буюк фарзандлари Алишер Навоий ва Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудининг қутлуғ саналари юртимизнинг деярли барча гўшаларида, ўқув юртлари, маҳаллалар, корхоналарда кенг нишонланмоқда.

Ўзбекистон давлат Божхона қўмитасида ўзбек давлат драма театри актёрлари иштирокида ўтган тадбир ҳам ана шу санага бағишланди. "Фахрийлар билан бир қаторда ёшлар ҳам ҳар бир сўзингни, қарашингни, хатти-ҳаракатингни тушуниб қабул қилаётган аудитория олдида чиқиш ҳам ёқимли, ҳам шарафли, — дейишди таниқли актёрлар Афзал Рафиқов, Элёр Носиров, Муножот Тешабоева ва Тўхтахон Туропова. — Уларнинг буюк боболонларимизга ҳурматидан биз ҳам илҳом олдик. Одамлар ҳали яна кўп йиллар Навоий ва Бобур ижодидан баҳраманд бўладилар. Даҳолар меросини авлодларга етказишга ҳисса қўшиш бизнинг бурчимиздир".

Флора ФАХРУТДИНОВА

Муаллиф олган сурат.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Куни кеча "Турон" ахборот кутубхона маркази ҳамкорлигида Ўзбекистон Республикаси Мудофаа Вазирлиги тасарруфидаги 71-186-сонли ҳарбий қисмнинг маданият саройида шеърият мулкининг султони Алишер Навоий таваллудининг 568 йиллиги, шоҳ ва шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудининг 525 йиллигига бағишланган "Назм ва наво" кечаси бўлиб ўтди. Кечада подполковник Авазбек Қорабоев ва "Турон" ахборот кутубхона маркази илмий-услубий бўлим бошлиғи Насиба Аманкелдиевалар икки улуғ шоир ҳаёти ва ижоди ҳақида йиғилганларга сўзлаб бердилар, куй-қўшиқлар ижро этилди. Шоирлар ижодига бағишланган китоблар кўргазмаси, плакатлар ва улар асосида ўтказилган шарҳлар кеча қатнашчиларида қизиқиш уйғотди.

КЕЛАЖАККА ДАХЛДОРЛИК

Биз уни қандай ҳис этамиз?

Истиқлолга эришганимиздан кейин мамлакатимизда таълим-тарбия ишига, хусусан, ўрта махсус касб-ҳунар таълимига алоҳида эътибор берила бошланди. Зеро, ёшлар ўзлари танлаган бирор бир касбни пухта эгалласалар, ўқув юртларида назарий билимларини амалий кўникмалар билан мустаҳкамлаб борсалар, жамият тараққиёти учун шунча яхши.

Шу боисдан ҳам, давлатимиз раҳбарининг ташаббуси ва бевосита раҳбарлиги остида мамлакатимизда миллий истиқлолимизнинг маъно-моҳиятига мос равишда кадрлар тайёрлашнинг янги модели яратилди. Унинг бош ғояси ва мақсади — ҳар томонлама баркамол ва етук малакали мутахассис кадрларни тайёрлашдан иборат. Миллий моделга кўра, мамлакатимизда узлуксиз таълим тизими давлат таълим стандартлари, қабул қилинган таълим дастурларининг изчил равишда амалга оширилиши, ўқув-тарбия жараёнларининг давомийлиги ва ҳар бир босқичнинг бир-бирини тўлдириб бориши натижасида таъминланади. Бугун биз ушбу таълим тизими ҳаётга жорий этилиб, ўзининг ижобий натижаларини бераётганига гувоҳ бўлиб турибмиз. Буни биргина Қашқадарё вилояти мисолида ҳам кўриш мумкин.

Вилоят ўрта махсус касб-ҳунар таълими бошқармаси тасарруфида мазкур ўқув йилида 112 та таълим муассасалари бўлиб, улардан 105 таси касб-ҳунар коллежлари, 7 таси академик лицейлардир. Уларда ёшлар қишлоқ хўжалиги, педагогика, тиббиёт, маиший хизмат, транспорт, санъат ва маданият, спорт, компьютер ва ахборот технологияси, сервис ва тадбиркорлик, банк, агросаноат ва бошқа бир қатор йўналишларда таълим оладилар. Ҳар бир ўқув муассасаси замонавий асбоб-ускуна, техник воситалар билан бугунги талаблар даражасида таъминлангани машғулотларни қизиқарли ҳамда амалиёт билан бевосита боғлаб олиб бориш имконини беради.

Истиқлол шарофати билан Ўзбекистоннинг дунё давлатлари билан турли йўналишлардаги ҳамкорлик алоқаси тобора ривожланиб бормоқда. Бу ижобий ҳолатни касб-ҳунар таълими соҳасида ҳам кўриш мумкин. Вилоят лицей ва коллежларининг Япония, Полша, Корея, Германия, Австралия, Россия, Буюк британия, Украина каби мамлакатлар билан алоқалари кундан кунга ривожланиб бормоқда. Хусусан, Япония ҳукуматининг Халқаро ҳамкорлик банки имтиёзли кредити асосида Қарши, Қамаши, Чироқчи, Касби, Денов, Бешкент қишлоқ хўжалиги касб-ҳунар коллежлари, Полша Республикасининг имтиёзли кредити асосида Косон, Нишон, Майманоқ маиший хизмат, Муборак саноат, Китоб агросаноат, Шаҳрисабз озиқ-овқат касб-ҳунар коллежлари жиҳозланди. Бундан ташқари, Осиё тараққиёт банки лойиҳаси ёрдамида вилоятнинг учта касб-ҳунар коллежига зарур техника воситалари сотиб олинди. Пойтахтимиз Тошкентдаги бир қатор олий ўқув юртлари билан алоқалар ўрнатилди.

Шуниси қувонарлики, касб-ҳунар таълими тизимида фаолият юритаётган ўқитувчи, муҳандис-педагогларнинг илмий салоҳияти, малака ва маҳорати тобора ошиб бормоқда.

Таълимнинг сифат ва самарадорлигини ошириш мақсадида бошқарма тасарруфидаги таълим муассасаларида намунавий ҳамда мустақил ижодий ишлар ишлаб чиқиш, уларни илмий-педагогик кенгашларда кўриб чиқиб, амалиётга тадбиқ этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўқув ва амалий машғулотларни мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маданий-маърифий ҳаётидан олинган мисоллар ёрдамида олиб бориш, талабаларни мустақил фикрлашга ўргатиш, ўз касбининг сир-асрорларини пухта ўрганишларига эришиш ижобий самара бермоқда.

Баъзи мисолларни келтирайлик. Ўтган 2008 йилда Қарши Давлат университети қошидаги 2-академик лицейини муваффақиятли тамомлаган 200 нафар ўқувчидан 175 таси олий ўқув юртларига қабул қилинди. Қовчин қишлоқ хўжалик касб-ҳунар коллежи ўқитувчиси Юлдуз Холиёрова Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Истеъдод" жамғармаси грантига сазовор бўлиб, Хитой Халқ Республикасининг Шанхай университетида тажриба ўрганиб қайтди. Ғузор қурилиш ва коммунал касб-ҳунар коллежи ўқувчиси Дилафрўз Қодирова "Ишбилармон ўқувчи — 2008" республика танловида ғолиб бўлди. Қаршилик Ирода Одилова Тошкент шаҳрида спортнинг шотакан тури бўйича ўтказилган биринчи Осиё чемпионатида кумуш медални қўлга киритди. Чирокчилик Нодира Нодиржонова Германияда ўтказилган шахмат бўйича жаҳон биринчилигида муваффақиятли қатнашиб, халқаро гроссмейстер нормативини бажарди ва жаҳон рейтинг тизимига кирди. Аббос Пардаев "Келажак овози" республика кўрик-танловининг "Архитектура ва дизайн" йўналишида ғалабага эришди. Йил давомида талабалар "Баркамол авлод" спорт мусобақаларида фаол иштирок этиб, қувонарли ютуқларни қўлга киритдилар.

Шаҳрисабз академик лицейи бошқарма тасарруфидаги ўқув муассасалари ичида пешқадам ҳисобланади. Лицей директори Абдуқаҳҳор Ғаниевнинг ўттиздан ортиқ мақола ва услубий қўлланмалари чоп этилган. Лицей ўқувчиси Самариддин Аҳмедов кимё фани бўйича халқаро Менделеев олимпиадасида яхши натижага эришди.

Бундан атиги беш йил аввал ташкил этилган Қарши банк коллежида бўлсангиз, мамлакатимизда ўсиб келаётган ёш авлод тарбияси, соғлом дунёқараши ва турмуш тарзига нақадар катта эътибор берилаётганига яна бир бор амин бўласиз. Замонавий асбоб-ускуналар, амалий қўлланмалар, кўргазмали воситалар билан тўла жиҳозланган, ўқув-тарбия жараёни намунали равишда йўлга қўйилган коллеждаги саранжом-саришталик, тартиб-интизом кайфиятингизни кўтаради. Талабалар вилоят маданий-маърифий ҳаётида ҳам фаол иштирок этмоқдалар. Вилоят театри биносида ушбу коллеж ўқувчилари иштирокида ўтказилган "Темурий маликалар" беллашуви оммавий ахборот воситаларида кенг ёритилди.

— Давлатимиз раҳбарининг ёш авлодни ҳар томонлама етук инсонлар қилиб тарбиялаш тўғрисидаги кўрсатмаси асосида талабалар онг-шуурига она-Ватанга муҳаббат, истиқлол ғояларига садоқат руҳини сингдириш, фарзандларимизни ўтмиш аждодларимизнинг бебаҳо маънавий меросидан баҳраманд қилиш олдимизда турган бош вазифа ҳисобланади, — дейди коллеж директори Хушмурод Шодмонов. — Бугун ўрта махсус таълим тизимида таълим олаётган ёшлар мамлакатимизнинг ҳам, миллатимизнинг ҳам келажаги. Шундай экан, келажакка дахлдорликни ҳис қилган ҳолда, ўтаётган ҳар бир кун, ҳар бир соатдан унумли фойдаланиб, ўқув-тарбия жараёнини янада такомиллаштириб боришимиз керак. Бунинг учун барча имкониятлар мавжуд.

М.АҲМЕДОВ

Қарши олимпия захиралари спорт коллежи

"Шарқ юлдузи" 2008 йил, 3 — 4-сонлар

Журналларни варақлаганда...

"Шарқ юлдузи" журналининг ҳар бир янги сонини бадиий адабиёт ихлосмандлари интиқлик билан кутишади. Яқинда мазкур нашрнинг бира тўла икки сони улар қўлига етказилди. Мундарижасининг бой, мавзулари ранг-баранг турли жанрлардаги янги асарлар эълон қилинган ушбу сонлар муштарийларда катта қизиқиш уйғотиши тайин.

Чунончи, журналнинг 3-сонида сиз шоирлардан Аҳмад Хўжа, Юсуф Худойқул, Ўткир Нуруллаевнинг янги туркумлари, Зикрилла Неъмат, Ўткир Муҳаммад, Қаҳоржон Йўлчиев ва бир гуруҳ ёш шоирларнинг шеърлари билан танишасиз. "Дурдона" рукнида Фоний — Алишер Навоий рубоийларини Абдуҳамид Парда таржимасида ўқийсиз. Шуҳратнинг бир туркум шеъри "Унитмас мени боғим" рукнида берилган, "Ҳуррият гулшани ичра" деб номланган Маҳмуджон Нурматовнинг бир неча ғазаллари ҳам ушбу сонда эълон қилинган.

Абдуқаҳҳор Иброҳимов "Тусмол" номли икки пардали трагокомедиясида "танланган мавзу ва воқеани чеховчасига маҳорат билан баён қилишга уринган" (Саид Аҳмад). Бу асар ҳамда Дилноза Абдуқодированинг "Гирдоб" ҳикояси муштарийларга манзур бўлади, деб ўйлаймиз.

Адабиётшунослар А.Улуғовнинг машҳур рассом Рўзи Чориев ҳаёти ва ижодига бағишланган, Н.Раҳимжонов, Қ.Йўлдошев ва Н.Шоалиеванинг замонавий ўзбек ҳамда шарқ адабиёти мавзуларидаги мақолалари, "Гулқайчи" рукнидаги Тоҳир Малик ва Толиб Қаноатнинг ҳангома, ҳажвиялари журнал мундарижасини бойитган.

Журналнинг 4-сонида Ўзбекистон Миллий университетининг 90 йиллиги муносабати билан ЎзМУ ректори Ғ.Муҳаммедовнинг суҳбати ва университетда турли йилларда таҳсил олган атоқли шоир ва адиблар, олим ва муҳаррирларнинг дил сўзлари берилган. Бир гуруҳ ЎзМУ талабаларининг шеърларини ҳам ушбу сонда ўқийсиз.

Мақсуд Қориевнинг "Ғазнавийлар" романининг иккинчи китоби, Абдунаби Абдиевнинг "Ёзғит битиги" қиссаси, Эгамберди Ўроқовнинг "Орият" ҳикояси, шунингдек, Тўлан Низом, Абдураҳмон Тўра, Илҳом Аҳрор, Зокир Худойшукуров туркум шеърлари ушбу сонни мазмунан бойитган асарлардир.

Ушбу сонда адабиётшуносликнинг долзарб муаммоларига доир мақолалар, янги китоблар таҳлилига бағишланган тақризлар билан ҳам танишасиз.

БОШЛАНҒИЧ САБОҚЛАР

Ҳозирги глобаллашув даврида ахборот оқимининг кучайгани, халқаро сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқаларнинг ривожланиши таржимонлар тайёрлаш ишига юксак масъулият билан ёндашишни тақозо этаётир. Кейинги йилларда юртимизда таржимонлар тайёрлашга эътибор ортаётганини бу соҳага доир ўзбек ва инглиз тилларида ўқув қўлланмалари изчил нашр этилаётганида ҳам кўриш мумкин. О.Мўминов ва О.Суннатовнинг "Таржимашунослик тарихи (Оврупа ва Марказий Осиё)", О.Мўминовнинг "Синхрон таржима" сингари ўқув қўлланмалари фикримизга мисол бўла олади.

"Меҳридарё" нашриётида чоп этилган "Таржимонлик мутахассислигига кириш" китобида таржима назарияси ва амалиётининг бошланғич курсини машҳур таржимон ва адабиётшунос олим Иброҳим Ғафуров ўзининг бой тажрибалари асосида талабаларга қулай ва тушунарли тарзда изоҳлаб берган.

Таржима ва таржимоннинг вазифаси, хизмати, маданияти ва халқаро аҳамияти ишонарли теран изоҳланар экан, муаллиф таржимонлик қадимий касблардан экани, бизда уни "тилмоч", шоир Чўлпон эса "таржимачи", деб атаганини таъкидлайди. Таржима концепцияси ва стратегияси ҳақида фикр юритиб, И.Ғафуров буюк сўз санъаткори Алишер Навоийнинг ижодий тажрибаларидан мисол келтириб, унинг таржимонлик концепцияси аслиятни чуқур ўрганиб, уни тўлдириш, зарур ўринларини сақлаб қолиш, ўзининг ижодий матнини яратишдан иборат бўлганини кўрсатади. Шунингдек, қўлланмада мумтоз адабиёт намуналарини таржима қилишда Қутб Хоразмий, Ҳайдар Хоразмий, Сайфи Саройи каби машҳур шоирларнинг хизмати кўрсатиб берилган.

И. Ғафуров таржимон маҳорати ҳақида сўз юритаркан, адекват, эркин, эркин-ижодий, сўзма-сўз, оғзаки синхрон таржималарни батафсил изоҳлайди. Таржима турлари ичида "Интерпретация том маънода ижодий ҳодиса. Бир асар ёки китобнинг юзлаб интерпретациялари — талқинлари бўлиши мумкин", деб ёзади муаллиф. Шу ўринда И. Ғафуров кўпчилик сезмаган бир масаланинг талқинига эътиборни қаратади. Бу Ҳофиз Шерозийнинг машҳур байти билан боғлиқ:

Агар он турки Шерози ба даст орад дили маро
Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро...

Таржимаси:
Агар кўнглимни шод этса, ўшал Шероз жонони
Қаро холига бахш этгум Самарқанду Бухорони...

Шоир Хуршид таржимада "турки Шерози" иборасини "Шероз жонони"га айлантириб, хусусий "турк гўзалини", умумий "Шероз жонони" сифатида бергани бироз чекинишга сабаб бўлган. Бу байтда гап яна "қаро хол" эмас, балки "ҳинду холи" ҳақида бормоқда.

Таржимада аниқлик ва умумийлаштириш усуллари Чўлпон, Мақсуд Шайхзода ва бошқаларнинг таржималари асосида тушунтирилади. Баъзи буюк сўз усталари, хусусан, Алишер Навоий, Пушкин, Шекспир асарларида қўлланган сўз ва сўз бирикмалар луғатлари мавжуд бўлиб, улар ҳам таржима жараёнида фойдаланиш учун қулай экани кўрсатилади. Мақоллар, маталлар ва образли ибораларнинг таржимада мослигини таъминлаш учун уларнинг муқобилларини топиш зарур бўлади. И.Ғафуров таржимада тасаввур ва фантазияга катта эътибор қаратиш лозимлигини айтиб, фикрини Чўлпон, Усмон Носир, Эркин Воҳидов таржималари мисолида тушунтиради. Таржимон "жумла"га ҳар томонлама кенг ва чуқур тушунча сифатида қараши кераклигини уқтиркан, "Жумла чиқса, услуб чиқади... Жумла бадиий услубнинг жавҳари ва кимёси. Ширадор жумла бўлмаса, роман, ҳикоя йўқ... Таржимонни биз жумла туйғуси ривожланган, камолга етган киши деб тушунамиз", деб ёзади муаллиф. Таржима натижасида миллий тилнинг бойиши ва тасвир воситаларининг кенгайишини моҳир адиб ва таржимон Абдулла Қаҳҳор А.П.Чеховнинг "Злоумышленник" ҳикоясини "Ёвуз ниятли одам", деб таржима қилгани билан тасдиқлайди. Таржимоннинг топқирлиги ва кашфиётчилиги эса, Абдулла Қаҳҳор Лев Толстой яратган "Уруш ва тинчлик" асарининг ўзбек тилига таржимасида қўллаган баъзи сўз ва иборалар мисолида изоҳланади.

Китоб муаллифининг фикрича, таржима диалектикаси ва ундаги динамизмни аслиятни бошқача кўриш, бошқача тасаввур қилиш ва шулар заминида аслиятга максимал даражада яқинлашиш, деб тушунмоқ лозим. Бу фикрни И.Ғафуров Эркин Воҳидов таржима қилган Ҳётенинг "Фауст" асарининг таржимаси мисолида шарҳлайди.

Кейинги пайтларда таржима прагматикаси ҳақида кўп гапирилмоқда. Мазкур масалани таржимоннинг ижодкорлиги билан боғлаб, уни янги матн яратувчи, сўзларни бадиий истифода этувчи, баён санъати ва маҳоратини эгаллаган ижодкор шахс экани алоҳида таъкидланади. И.Ғафуров ўз тажрибаси ҳақида шундай ёзади: "Ф.М.Достоевскийнинг романларини таржима қилишга журъат этганда, мен бу олдиндан ўрганиш, асар ва унинг тасвир дунёси ҳақида ҳар томонлама тасаввур ҳамда тушунчага эга бўлиш тажрибаси нақадар муҳим, нақадар ижодий аҳамиятга эга эканлигини ҳар қадамда ўз бошимдан кечирганман...".

Китобнинг хотимасида Ўзбекистонда таржимашунослик ҳақида баъзи маълумотлар берилган. Умуман, таржимашунослик жаҳон миқёсида ўтган асрнинг 60-йилларидан бошлаб ривожланганлиги ва бу соҳада катта хизмати билан танилган тадқиқотчи-олимларнинг номлари берилган.

Китобда ўқув қўлланмасига хос баъзи хусусиятлар камроқ, яъни ҳар бир тушунча ва терминга берилган таърифлар доимо изчил эмас. Мисоллар кўпроқ рус тилидан ўзбек тилига қилинган таржималар билан чегараланиб қолган. Рус тили орқали ўзбек тилига таржима қилинган жаҳон адабиёти намуналари ҳақида ҳам фикрлар айтилганда маъқулроқ бўларди. Шунингдек, қўлланмада таржима бирликлари, таржима назарияси ва амалиётининг қиёсий тилшунослик билан алоқаси, хусусан, тилнинг фонология, грамматика, лексика ва стилистика билан боғлиқ хусусиятлар ҳақида ҳам кенгроқ тушунтириш бериш лозим эди.

Мазкур ўқув қўлланма асосида келгусида "Таржима назарияси ва амалиёти" курси бўйича дарслик яратиш мумкин ва бу ишни И.Ғафуров уддалай олишига чин дилдан ишонамиз.

Абдузуҳур АБДУАЗИЗОВ, профессор

ОТАНИЁЗОВНИНГ ОТАСИ

ШОИР, ХАТТОТ ВА МУДАРРИС

Боболаримиз меросига янгича нигоҳ билан қараб баҳо бериш имконияти, сўз эркинлиги ҳаётимизга истиқлол нурлари билан кириб келди. Зеро, Муҳаммад Раҳимхон иккинчи — Феруз (1865 — 1910) даври адабиёти намояндалари ҳаёти ва ижоди мустабид шўро ҳукмронлиги даврида минг бир ҳадик билан ўрганилар эди. Эндиликда, Баёний, Лаффасий, Бобожон Таррох Ходим тазкираларини, шарқона маънавият, адабиёт ва санъатни тожу тахтдан устун қўйган Муҳаммад Раҳимхон иккинчи — Феруз шахсияти ҳақидаги хотираларини ўқиб ҳайратланмоқдамиз.

Ўн тўққиз ёшидаёқ тахтга ўтирган Феруз ниҳоятда хушсурат, шоирона кайфияти жўш уриб турган йигит бўлган экан. Огаҳий ёш шаҳзоданинг мумтоз ғазаллар ўқиб, қаттиқ таъсирланганлигини кўп ёзган. Тарихнавис, шоир Муҳаммад Юсуф Баёний "Шажарайи Хоразмшоҳий" номли асарида уни сарой атрофига салкам қирқ нафар қаламкашни тўплаб, уларга ҳомийлик қилганини ёзган. Хаттот ва шоир Бобожон Таррох Ходим Феруз ҳузурида 1900-1910 йиллар мобайнида хизматда бўлган. Унинг кўчириб ёзган қўлёзма баёзлари ЎзФА Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида сақланади. Бу хаттот саройнинг ички ҳаётини ўз кўзи билан кўрган, ўша давр шоирларини яхши билган. Умрининг охирида "Хоразм навозандалари" номли хотира китобини ёзиб, унда ўттиз бир нафар шоир ҳақида ҳикоя қилган. Қўлимиздаги ушбу қўлёзмани синчиклаб ўрганиш жараёнида Отаниёз охун Ниёзий ҳақида ноёб бир ҳужжат топилди. Бу нодир "Шаҳодатнома" шоир ва аллома Отаниёз охун Хўжаниёз ўғли Ниёзийнинг 1922 йил 18 июнда Муҳаммад Раҳимхоннинг Кўҳна Арк олдидаги мадрасасига мударрис қилиб тайинланганлиги ҳақидадир.

Ўша даврда маориф-маданият нозирлигида авқоф шўъбаси мудири бўлиб Муҳаммад Юсуф Баёний ишлаган экан. Саркотиблик лавозимини эса, Чокар — Муҳаммад Юсуф Харрот бошқарган. Улар мактаб-маориф таълимини янгича дастурда ўқитишни ишлаб чиққанлар. Қўлимиздаги ҳужжатда уларнинг имзоси турибди. Бу ҳужжат муҳрида яна бир истеъдодли шоир Комил Девонийнинг қалб ҳарорати, кўз нурлари бор. Чунки муҳр эскизини у чизган ва муҳрни ясаган.

Тарих ва тақдир

Бундан саксон олти йил муқаддам битилган ушбу "Шаҳодатнома"да" ёзилишича, Отаниёз охун 1850 йил март ойида туғилган. Муҳаммад Раҳимхон иккинчи — Феруз мадрасасига охун этиб тайинланган. Бу мадраса 1872 йил қурилган бўлиб, унда 76 ҳужра мавжуд. Ниёзий мадрасада иш бошлаганида 72 ёшлардан ошган бўлиб, ўқиш жараёнини янги тизим асосида ташкил этган экан.

Отаниёз охун Ниёзий Хўжаниёз ўғли Ўзбекистон халқ артисти Комилжон Отаниёзовнинг отасидир. Хўжаниёз эса Бобониёз охуннинг ўғли бўлиб, Хива хонлигининг Шоҳобод (Шовот) ҳудудидаги Бўйрачи қишлоғида яшаган. Ўз томорқасида етиштирган ҳосил билан кун кечирган. Бироқ адабиёт ва санъатга ихлоси баланд бўлган.

Отаниёз охун қўлимиздаги ҳужжатда 1850 йил март ойида туғилган, деб кўрсатилган. Адабий манбаларда эса, у 1844 йили таваллуд топган, деб ёзилади. Унинг бобоси Бобониёз охун замонасининг саводхон кишиларидан бўлган. Зеро, охун мақомини олганлар бир неча тилни мукаммал билганлар, Қуръони каримни пухта ўзлаштириб, ислом динининг боқий порлоқ нурларини инсонлар қалбига олиб кира олувчи олимлар бўлишган.

Бобониёз охуннинг обрў-эътибори Хивада ҳам салмоқли бўлганидан невараси Отаниёзни мактабни тугаллагач, Хива мадрасаларидан бирига ўрнаштирган. Ўша пайтда иқтидорли шоир, хаттот Комил Хоразмий Феруз топшириғи билан жуда кўп бўлгуси шоир ва хаттотларга ёрдам берган. Сўзсиз, у Комил Хоразмий, Отаниёз Охун Ниёзийнинг ҳам устозидир. Зотан, Ниёзий Комил Хоразмий ҳамда унинг ўғли иқтидорли шоир ва хаттот Матрасулбой Мирзо билан Феруз топшириғига кўра, Хоразм мақомларини нотага тушириб, китобот қилишгани бежиз эмас. Дарҳақиқат, Отаниёз охун Ниёзий мадрасада турли мисол ва масалаларни ечишга, яъни математикага ҳам қизиққан. Хоразм мақомларини ноталаштиришда мусиқий ритмикани, оҳанглар зарбини ҳисоблашда унинг математик тафаккури қўл келган.

Отаниёз охун Ниёзийнинг тил ўрганиш қобилиятини ҳамда хаттотлик ва китобот илмининг ўта мураккаб турларини, нозик қирраларини пухта билишини инобатга олган Муҳаммад Раҳимхон унинг тарбиясига алоҳида эътибор беради. Бу тўғрида Лаффасий "Хива шоир ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари" номли асарида шундай ёзади: "Феруз Муҳаммад Раҳимхон Ниёзийнинг бул тариқа хушхатлигини эшитиб, они имтиҳон қилғон. Ниёзийни Хива давлат девонхонасиға биринчи котиблиғ вазифасига тайин қилғони билан Абдуллахон мадрасасига ҳам мударрислик қилодур". У саройда кўп китобларни кўчириб ёзади, араб ва форс тилларидан таржималар қилади, тинмай билимини ошириб, охун мақомига кўтарилади. Бу ҳақда Бобожон Таррох Ходим "Хоразм навозандалари" номли хотира китобида ёзади: "Отаниёз охун Бобониёз охуннинг невараси бўлиб, Ниёзий тахаллуси билан ғазаллар ёзган. Муҳаммад Раҳимхон иккинчи даврида Хива шаҳрининг ичида Абдуллахон мадрасасига мударрис эди.

Отаниёз охун етти илмга эга эди:

1. Мадраса таълимини биринчи ўринда битказган.
2. Араб, форсий тиллари илмини ҳам яхши билган.
3. Хаттотликни яхши ўзлаштирган.
4. Масала ёзишда математик олим бўлган.
5. Мусиқашуносликни яхши эгаллагани учун Комил Хоразмийнинг вафотидан кейин катта ўғли Муҳаммад Расул отасининг олти мақомига ярим мақом қўшғон вақтда Отаниёз охун ҳам бу саъй-ҳаракатга ўз ҳиссасини қўшган.
6. Отаниёз охун шоирликда биринчи ўринда туради.
7. Муҳаммад Раҳимхон иккинчи даврида русча девонхонада девонлик мансабида бўлиб, русчани ҳам озроқ билар эди".

Русча девонхона ҳақида гап кетганда шуни айтиш керакки, 1873 йили юрти чор Россияси босқинчиларига мустамлака бўлган Муҳаммад Раҳимхон иккинчи рус тилидаги барча саволларга таржимон орқали жавоб қайтаради. У ўша даҳшатли Гандумкон шартномасига қўл қўйган кезлардаёқ рус тилини ўзи ва аёнлари мукаммал билиши лозимлигини тушунади. Лаффасийнинг ёзишича, татар мулла Рамазон Сайдишев, рус рассоми Дмитриев-Кавказскийларнинг ёзишича эса Г.Барановский хон оиласи ва сарой аҳлига рус тилини ўргатганлар. Муҳаммад Раҳимхон сарой қошида биринчи бўлиб, 1887 йилдаёқ рус мактабини очган. Орадан сал вақт ўтиб, сарой қошида русча девонхона ташкил этилиб, унга Отаниёз охун Ниёзий бошчилик қилади.

Ўша кезларда Ниёзий Хивада истиқомат қилар эди. Мустамлакачилар унинг Қиёт қишлоғини ҳам бомбардимон қилишади. Халқ бошига тушган кулфатни кекса Огаҳий кўтара олмай, оламдан ўтади. Генерал Кауфман топшириғига биноан, мустамлакачи генераллардан бири Головачёв Кўҳна Аркдаги сандиқ-сандиқ бойликларни талайди. Бу ҳақда Баёний "Шажарайи Хоразмшоҳий" китобида шундай ёзади: "Галавачоф хазинани очдуруб хазинага кирди, бир сандали бор эрди... Яна бир неча темур орча (темур сандиқ — **А.О.**) кўрдилар... бирининг ичи тўла танга эрди. Яна бир зинпуш кўрдилар. Олтун ва зумуррад билан мурассаъ эрди... олтун чопулғон улуғ милтуқлар бор эрди...

Яна бир уйда уч юз мужаллад ёзма музайян китоблар бор эрди ва чоройнаву совутлар... ҳаммаси Петербурғға юборилди" (Баёний, "Шажарайи Хоразмшоҳий", Тошкент, 1991).

Кўҳна Арк бойлиги талон-тарож этилгач, Муҳаммад Раҳимхон иккинчи маънавиятни қайта тиклаш, Хоразмшоҳлар кутубхонасини қайта тўлатишга киришади. Адабиёт ва санъатни, маориф ва маданиятни юксакка кўтаришни давлат сиёсати даражасига олиб чиқади. Саройга тўпланган салкам 40 нафар шоирларга ҳомийлик қилади. Уларнинг сардорларидан бири Ниёзий аруз вазни илмини мукаммал эгаллайди. Унинг замондошлари Баёний, Мирзо, Табибий, Аваз, Чокар, Роғиб, Ходим ва Надим тахаллуси билан шеърлар ижод этадилар, хаттотлик ва китобот илмини юксак даражада ривожлантирадилар. Натижада юзлаб баёзлар, таржима асарлари, шеърий девонлар бўм-бўш бўлиб қолган Хоразмшоҳлар кутубхонасини қайта бойитади. Уларнинг ғазаллари ўша даврнинг энг ноёб китоби бўлмиш "Мажмуатуш-шуаро" тўпламидан жой олган.

Ниёзий ижодини ўрганган иқтидорли адиба Э.Иброҳимова шоирнинг ўз дастхати билан тузилган девони ҳамда Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондидаги яна иккита девонини аниқлади ва 1982 йили Ниёзий ғазалларини нашрга тайёрлади.

Дарвоқе, шоир, хаттот, мударрис Ниёзий ижодида XIX аср охири ва XX аср бошларидаги ижтимоий маънавий ҳаёт яққол акс этган. Ниёзий тенгсиз хаттот бўлгани шундан ҳам маълумки, у Муҳаммад Раҳим иккинчи — Феруз бошчилигида тузилган "Мажмуатуш-шуаро"нинг литографик нусхасини ўз дастхати билан тайёрлаган. Айни пайтда, аруз вазнининг барча жанрларида ижод этган.

Ниёзий ғазалларида ўзи яшаб турган муҳитни "ғамхона", дея тавсифлайди. Зеро, чор Россияси Хива хонлигини забт этгач, оддий меҳнаткаш халқ уч тарафлама: ҳам хон амалдорлари, ҳам рус амалдорлари, ҳам элни саводсизликда тутиб турган дин пешволари томонидан эзилган. Шу боис, Ниёзий ўз ғазалларида вайрона ҳаёт манзараларини шундай чизади:

Жаҳон айвони, эй дил, бир куҳан кошона эрмишдур,
Умид этмак анинг ободини вайрона эрмишдур...
Ниёзий, даҳри дундин айшу роҳат топмоғунг ҳаргиз
Эмас мумкин, буни бил, балки бир ғамхона эрмишдур.

Ниёзий оғир ижтимоий турмуш шароитида инсонпарварлик, маърифатпарварлик байроғини баланд кўтаради. Эзилган кишилар бошини силаш Каъбайи мукаррамани обод қилишга киришиш билан баробар дейди:

Бир шикаста дилни ул кимса сарафроз айлади,
Билгил они Каъба ободиға оғоз айлади...

У яна бир ғазалида маҳбубасини ҳаёт чорраҳаларидаги аёвсиз кўргуликлардан, хазонрез тўфонлардан огоҳ бўлишга ундайди:

Маҳвашо, ҳуснинг гули бир неча кун хандон эрур,
Қадрини бил эскуча боди хазон меҳмон эрур.

Йиллар ўтиб, Ниёзий замонасининг пешқадам шоирлари шоҳсупасига кўтарилади. Саройда ишлаш, ижод қилиш билан биргаликда ёрқин фикрли хаттотлар, зарқалам соҳибларининг янги авлодини тарбиялашга муносиб ҳисса қўшади.

Муҳаммад Раҳимхон иккинчи — Феруз оламдан ўтгач, унинг ўрнига ўтирган ноқобил фарзанд Исфандиёрхон отаси гуллатган маънавият боғларини пайхон этади. Кўп ўтмай қонли, суронли 1920 йилнинг ўқ ва замбараклар ёмғири остида давлат тепасига "Ёш хиваликлар" чиқади. Бу ташкилот бошида хивалик мулла Жуманиёз Султонмуродов, Полвон ҳожи Юсупов, гурланлик Бобо охун Салим охун ўғли, Кўҳна Урганчдан Машриқлар қавми вакили мулла Ўроз Ҳожимамедовлар бор эди. Баёний, Ниёзий, Чокар, Мутриб, Ходим, Комил Девоний каби ўнлаб эрксевар шоирлар бу ҳаракат томонига ўтадилар. Оддий меҳнаткаш халқнинг тинч, озод, бахтли яшашини орзу қиган Ниёзий ҳам ёши ўтиб қолганига қарамай, янги турмуш курашчилари сафига қўшилади, ёш шоирлар, хаттотларнинг янги авлодини тарбиялашга ҳисса қўшади ва умрининг охиригача ижод билан шуғулланди.

У 1928 йили ўз қишлоғида оламдан ўтади.

Дарҳақиқат, Отаниёз охун Ниёзийнинг ўғли Комилжон Отаниёзов истеъдодининг сарчашмаси ниҳоятда бақувват бўлган. Ҳофиз бир мингга яқин қўшиқнинг матнини, оҳангини ёд билган, дейишади. Бироқ мустабид шўролар замонида Комилжон Отаниёзов шоир ва аллома отаси ҳақида фахрланиб гапиролган эмас. Унинг ғазалларига, мухаммасларига басталанган қўшиқларини ота меҳрига тўлиб-тошиб куйлай олмаган.

Мустабид тузум мафкураси боболаримиз мероси, улуғ қадриятларимиз салоҳиятидан, илҳомбахш хазинасидан баҳраманд бўлишимизни чеклаб келган эди. Янги авлод — истиқлол даври ёшлари Отаниёз охун Ниёзий ғазалиёти, таржималари, дастхатларини чуқур ўрганадилар. Эркин фикрлаб, тарихимизга, алломаларимиз ҳаёти ва ижодига янгича нигоҳ билан ёндошиб, таҳлил этиб, кўп жилдли китоблар ижод қиладилар. Зеро, бугунги кунда қадриятларимизга иккинчи умр бахш этиш учун барча имконият ва шарт-шароитлар мавжуд.

Анбара ОТАМУРОДОВА

Янги нашр:
"БОБУРНОМА"НИНГ ТАНҚИДИЙ МАТНИ

Бобуршунослик ривожланиб бормоқда, янги-янги тадқиқотлар юзага келмоқда. Бу борада япониялик профессор Эйжи Манўнинг қўшган ҳиссаси, айниқса, салмоқлидир. Олим "Бобурнома"нинг илмий-танқидий матнини яратди, япон тилига таржима қилди, "Бобур ва унинг даври" номли йирик асар ёзди ва "Бобурнома"га конкорданс тузди. Унинг «Бобурнома»га тузган конкордански бобуршуносликдаги энг жиддий тадқиқотлардан биридир. Мазкур конкорданс асарнинг араб ёзувидаги танқидий матни асосида яратилган, бинобарин, араб алифбосидадир. Э. Манўнинг ёзишича, "Бобурнома"нинг танқидий матни Бобур яратган асл нусхани тиклашнинг бошланиши бўлса-да", дунё илмий жамоатчилиги, жумладан, ўзбек олимлари ҳам унга юқори баҳо бердилар.

Бобур асарларига конкорданс тузиш Бобур лексикасини ўрганиш, унинг қаламига мансуб асарлар тилининг мукаммал изоҳли луғтини яратишда жуда муҳим аҳамиятга эга.

Танқидий матнни тайёрлашда Э. Манў асарнинг Ҳайдаробод нусхасини асос қилиб олган, туркийдаги учта қўлёзма ва Абдураҳим Хонихононнинг форсча таржимасидан фойдаланган, яъни танқидий матнни яратишда жами тўртта туркий ва битта форсий нусхадан истифода этган.

Биз танқидий матнни таҳлил қилиб, унинг ижобий томонларини таъкидлаш билан бир қаторда, айрим фикр-мулоҳазалар ҳам билдирган эдик. Чунончи, танқидий матн тўлиқ бўлиши учун Кер нусхаси, Ленинград (Санкт-Петербург) нусхаси, Теҳрондаги Салтанат кутубхонасида сақланадиган қўлёзма, Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтидаги нусха ва бошқа бир қанча қўлёзмалардан ҳам фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлиши айтилган эди ("Бобурнома — буюк асар", Т.,2000).

Ўтган давр ичида олим танқидий матн устидаги изланишларини давом эттирди, бир қанча қўлёзмаларни тадқиқ этди. Чунончи, Салтанат кутубхонаси нусхасини ўрганиб чиқиб, у танқидий матнни таҳрир қилишга деярли ярамайди, деган хулосага келади.

2006 йили танқидий матннинг янги нашри чоп этилди. Япон олими танқидий матннинг тўлиқ қайта ишланган нашрини тайёрлаш орзусида эканлиги, лекин бу ниҳоятда машаққатли юмушни ҳозирча амалга оширишнинг иложи бўлмаганлигини қайд этади. Шундай бўлса-да, у олдинги нашрда йўл қўйилган матбаа ва бошқа хатоларни тўғрилашдан ташқари, бир қанча муҳим ўзгаришлар ҳам киритган.

Иккита ўзгариш асарнинг аввалига тааллуқли. Э. Манў "Бобурнома"нинг танқидий матнининг бошланиш қисмини қуйидагича келтиради: "Рамазон ойи тарих-и (**тарих** бўлиши керак — **А.И.**) секиз юз тўқсон тўқузда Фарғона вилоятида ўн ики ёшта подишоҳ бўлдум".* "Бобурнома"нинг барча асосий нусхалари — Ҳайдаробод, Эдинбург, Теҳрон нусхалари, Мирзо Поянда Ҳасан Ғазнавий ва Абдураҳим Хонихононнинг форсча таржималари ҳам шундай бошланган. Лекин Санкт-Перебургдаги иккита қўлёзма улардан фарқ қилади. Улар Оллоҳ ва Муҳаммад пайғамбарга ҳамду сано, чаҳорёрларга алқов билан бошланади: "Тенгри таолонинг инояти билан ва ҳазрати он Сарвари коинотнинг шафоати билан ва чаҳорёри босафоларнинг ҳиммати бирлан".

Юқорида зикр этилган иккита нусхадан ташқари, Санкт-Петербургдаги биринчи нусха асосида тайёрланган Ильминскийнинг Қозон босмасида ҳам ҳамду сано ва алқов мавжуд. Танқидий матннинг биринчи нашрида мана шу парча сатр ости изоҳида келтирилган эди, янги нашрда эса у асосий матн таркибига киритилган.

Иккинчи ўзгариши Бобурнинг тахтга ўтириш санаси билан боғлиқ. Танқидий матннинг бошланишида ўқиймиз: "Рамазон ойи тарих-и (**тарих** бўлиши керак — **А.И.**) секиз юз тўқсон тўқузда Фарғона вилоятида ўн ики ёшта подишоҳ бўлдум". Э. Манўнинг ёзишича, Бобур, одатда, воқеаларни баён қилганда, фақат ой номини кўрсатиш билан чекланмайди, балки сана ва ҳафта кунини ҳам зикр этади. Олим шунинг учун ҳам мазкур жумла Бобурга хос эмас, деб ҳисоблайди. Санкт-Петербург нусхалари ушбу жиҳатдан ҳам бошқа қўлёзмалардан фарқ қилади. Иккала нусхадаги шу жумлада айрим хатолар бўлса-да, лекин уларда ой номи ва ҳафта куни кўрсатилган — "Сешанба куни рамазон ойининг бошида тарих-и ("тарих" бўлиши керак — А.И.) секиз юз тўқсон тўқузда Фарғона вилоятида ўн ики ёшта подишоҳ бўлдум". Профессор Манў ушбу сана Абулфазлнинг "Акбарнома" асарида ҳам келтирилганини қайд этади ҳамда бу санани Абулфазл бевосита "Бобурнома"дан олганлигини таъкидлайди. Олим мазкур иккита далил асосида юқорида келтирилган жумлани тўғри деб ҳисоблайди ва уни танқидий матннинг янги нашрига киритади.

Учинчи ўзгариш Ўтрорми ё Тароз деган масалага бағишланган. Юқорида келтирилган жумладан кейин Фарғона таърифини Э. Манў қуйидагича келтиради: "... шимолда (**шимолида** бўлиши керак — **А.И.**) агарчи бурун шаҳрлар бор экандур, мисли Олмолиғ, Олмоту ва Янгиким, кутубда Атрор (Ўтрор) битирлар, мўғул ва ўзбек (**ўзбак** бўлиши керак — **А.И.**) жиҳатидин бу тарихда бузулуптур, асло маъмура қолмайдур".

Асарнинг Ҳайдаробод, Эдинбург, Теҳрон нусхалари ва Абдураҳим Хонихононнинг форсча таржимасида ҳам шундай келтирилган. Танқидий матнда эса "Янги"нинг ўрнига "Ўтрор" ёзилган. Лекин шу жумла танқидий матн ва Россиядаги иккита қўлёзмада турлича битилган — Санкт-Петербургдаги биринчи қўлёзмада "Янгиким, кутубларда Траркант (Э. Манўнинг фикрича, "Тразкант"нинг хато ёзилгани) битирлар" ва Санкт-Петербургдаги иккинчи қўлёзмада "Янгиким, кутубларда Тразканд битурлар" (араб ёзувида қисқа унлилар, одатда, ёзилмаганлиги сабабли Э. Манў зикр этилган иккита жой номидаги "а" унлисини транскрипцияда кўрсатмаган).

Биз олимнинг бир фикрига батафсилроқ тўхташни лозим кўрдик. Э. Манў мазкур жумладаги **кутублар** сўзини хато, деб ҳисоблайди. "Кутуб" сўзи "китоб"нинг арабча кўплик шакли. Э. Манўнинг фикрича, Бобур кўплик шаклидаги "кутуб" сўзига яна туркийча кўплик қўшимчаси **-лар**ни қўшиши, яъни бундай хато қилиши деярли мумкин эмас. Биз Э. Манўнинг "Бобурнома"даги арабча кўплик шакли хусусида билдирган фикрини Бобурнинг бошқа асарлари — "Девон", "Мубаййин" ва "Аруз" бўйича текшириб кўрдик. Уларда асосан ўзбекча кўплик шакли ишлатилган: **адаблар, ададлар, азизлар, арузийлар, гулчеҳралар** ва ҳоказо. Бизнинг аниқлашимизча, мазкур учта асарда 330-та арабча кўплик шакли қўлланган бўлиб, қайтарилганларини ҳам қўшиб ҳисоблаганда, 668 марта ишлатилган. Шулардан иккитагинасига **-лар** қўшилган: масой**лар** ва шароит**лар**. **Масойил (масала** сўзининг кўплиги**)** сўзи 33 марта, шундан биттаси **масойиллар** шаклида, **шароит** (**шарт** сўзининг кўплиги) турли шаклларда 16 марта учраган ҳамда шундан бир мартаси **шароитлар** кўринишида келган. Иккала сўз ҳам "Мубаййин"да қўлланган.

Бизнингча, "Бобурнома"нинг Россияда сақланаётган қўлёзмаларидаги **кутублар** шаклини хато деб, қатъий ҳукм чиқариб бўлмайди. Фикримизни асослашга ҳаракат қиламиз: Бобур асарларида "билан" боғловчисининг бешта шакли қўлланган — **била, ила, бирла, бирлан** ва **билан**. Шулардан "билан" энг кам қўлланган. Ушбу факт мазкур боғловчининг ўша даврда энди истеъмолга кира бошлаганидан дарак беради. XVI аср бошларидаги ўзбек тилида деярли қўлланмаган **билан** шакли ҳозирги тилимизда энг кўп ишлатилади.

Худди, шунингдек, арабча кўплик шаклига **-лар**нинг қўшилиши Бобур даврида энди қўллана бошлаган, дейиш мумкин. Бундай қўлланиш Алишер Навоий асарларида ҳам учрайди. Масалан, "Мажолис ун-нафоис"да **"Бурунғи шуаро акобир<u>лар</u> зайлида мазкур бўлғайлар"**. Бу ерда **акбар** сўзининг кўплиги **акобир**га **-лар** қўшилган. Гап шундаки, ўзбек тили нуқтаи назаридан арабча кўплик шакли, жумладан, **кутуб** сўзининг кўпликда эканлигини билдирадиган ҳеч қанақа белгиси йўқ — ўзбек тилида отнинг грамматик кўплик шакли асосан **-лар** қўшимчаси орқали ифодаланади. Шунинг учун арабча кўпликдаги сўзларга ҳозирги тилимизда бемалол **-лар** қўшилаверади: **авлодлар, ахборотлар, аҳволлар, аъзолар, фуқаролар, шароитлар**...

Яна Ўтрорми ё Тароз деган масалага қайтамиз. Юқорида тилга олинган иккита қўлёзма асосида Э. Манў "Янгиким, кутубда Тразканд (ёки Таразкант)" бўлиши мумкин, дейди. Лекин танқидий матндаги **Ўтрор** тўғрими ёки Россия қўлёзмаларидаги **Тарозканд (Тарозкант)**ми, деган саволга жавоб бериш учун олим "Тарихи Рашидий", "Ҳафт иқлим" сингари манбалар асосида "Тароз" номи "Янги" деб, XV асрдаги Хитой манбаларида ҳам "Ўтрор" эмас, балки "Тароз" деб аталганини аниқлайди. Бобур янглишганми ё танқидий матнда хатога йўл қўйилганми, дейди Э. Манў. У мазкур саволга жавоб ахтариб, Мирза Поянда Ҳасан Ғазнавий ва Муҳаммадқули Мўғулшоҳнинг форсча таржималарига мурожаат қилади. Ушбу таржималар «Бобурнома"нинг энг қадимги қўлёзмасидан ўгирилганлиги учун ҳам ишончли ҳисобланади. Унда "Тароз" битилганини аниқлайди. Бу — Бобур қўлёзмасида "Тароз" бўлганлигини билдиради. Араб алифбосида ёзилган "Атрор" ("Ўтрор")даги иккинчи "ре" хато ("зе"даги нуқта тушиб қолиб, "ре"га айланган), сўзнинг бошидаги "А" ("алиф") эса, кейинчалик қўшилган. Манбаларда, одатда, "Тарозканд" ёки "Тарозкант" эмас, "Тароз" шакли кўпроқ учраган.

Юқорида келтирилган далиллар асосида Э. Манў танқидий матндаги "Ўтрор"ни "Тароз" деб тўғрилаган. Бинобарин, Бобур хато қилмаган, балки танқидий матн ва кўпчилик қўлёзмаларда нотўғри ёзилган экан.

Бирон асарнинг танқидий матни яратилганидан кейин бу борада иш ниҳоясига етди, деб бўлмайди. Янги манба ва маълумотлар топилиши, уларнинг илмий истеъмолга киритилиши натижасида матн ҳам такомиллашиб бораверади. "Бобурнома" танқидий матнининг янги нашри ҳам буни кўрсатиб турибди.

Ансориддин ИБРОҲИМОВ,
филология фанлари доктори

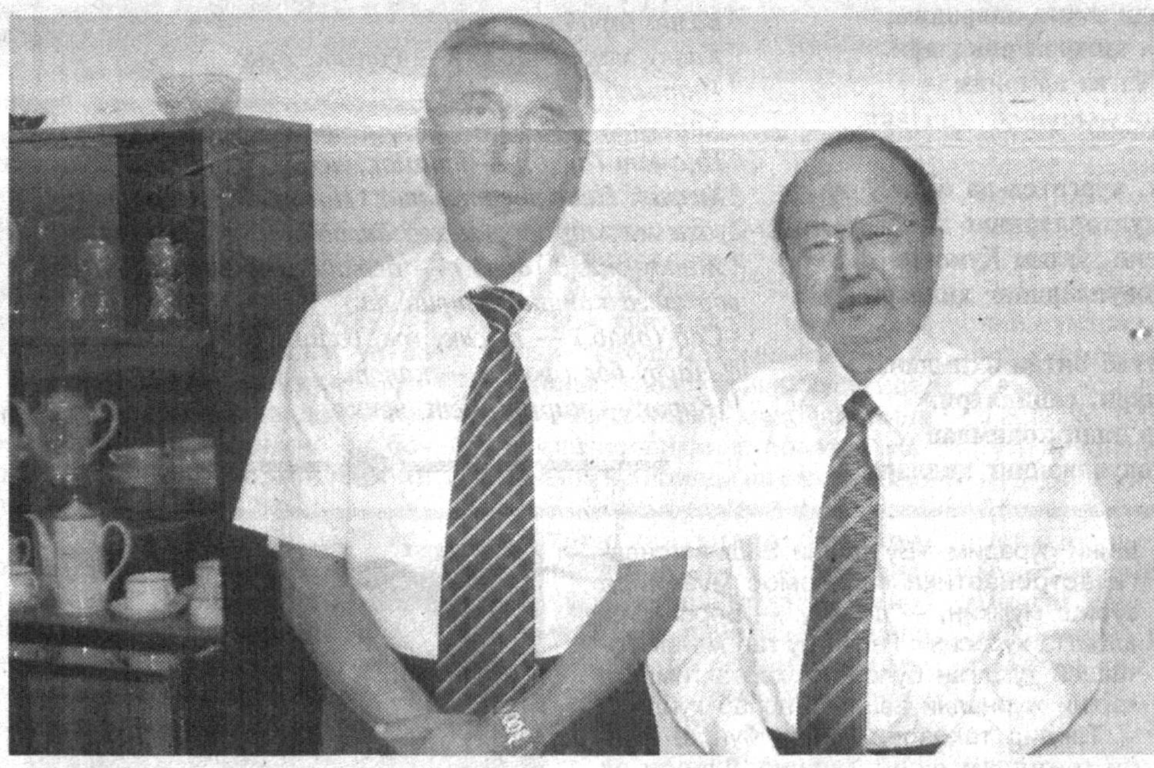

СУРАТДА: Бобуршунос олимлар Ансориддин Иброҳимов ва япониялик профессор Эйжи Манў. Андижон, 2008 йил.

Тадқиқот, ахборот

"ҲУРЛАР КЕЛУР ЭРДИЛАР АНГА..."

Ўз салтанатида ободончилик ишларини бошлаб юборган Бобур подшоҳ салафлари изидан бориб, ҳаммомлар қурилишига алоҳида эътибор беради. Чунки Ҳиндистонда "ҳаммом йўқ" ("Бобурнома", Тошкент, 1989) эди. Бу юртда ҳаммом маданиятини Бобур подшоҳ жорий этган, деб иккиланмай айтиш мумкин. "Ҳиндустоннинг яна уч ишидан мутазаррир эрдук: бир иссиғидин, яна бир гардидин, яна бир тунд елидин. Ҳаммом ҳар учаласининг дафии эрмиш", "...намози шом намози хуфтон орасида Дўлпур қўрғонига кириб, чароғ била Абдулфатҳ солғон ҳаммомни сайр қилиб...", деб ёзади Бобур. Яна "Бобурнома"да ўқиймиз: "Панжшанба куни жумодил-аввал ойининг учида боғнинг жанубий тарафида (яъни Дўлпурдаги Нилуфар боғида — Х.Б.) ҳаммомға ер тайин қилиб, ҳаммом ерини тузаттилар. Буюрдумким, бу тузалган ерда ҳаммомнинг курсисини қўпорғондан сўнг, ҳаммом тарҳини солғайлар. Бу ҳаммомнинг бир уйида даҳрдардаҳ ҳавз буюрдум".

"Бобурнома"дан бу мазмундаги иқтибосларни кўплаб келтириш мумкин. Аслида, гап бунда эмас. Бизни ҳаммом поэтик тимсолининг буюк устозлар бадиий ижодидаги инъикоси қизиқтиради. Ҳазрат Алишер Навоий ва Бобур мирзонинг давлат арбоби ҳамда ҳукм-фармон сифатида ҳаммомлар қурилишига алоҳида эътибор берганлари бежиз эмас эди, албатта. Алишер Навоийнинг кичик замондоши Ғиёсиддин Хондамир ўзининг "Макорим ул-ахлоқ" китобида: "...каромат эгаси Амир мансабдорлик кунларида ...ҳаммомлар қурган", деб ёзади. "Ҳаммомларнинг саноғи қуйидагича: "Шифоия" ёнидаги ҳаммом; Зиёратгоҳ ҳаммоми; Тарноб ҳаммоми; Дарраи Занги ҳаммоми; Тувучи ҳаммоми; Чиҳлдухтарон ҳаммоми; Панждеҳ ҳаммоми; Файзобод ҳаммоми; Саидобод ҳаммоми", дея Хондамир уларни бирбир санаб кўрсатади. Бу далилни Бобур мирзо ҳам ўзининг "Бобурнома" асарида тасдиқлайди. Чунончи, Самарқанд қалъаси баёнида Бобур мирзо: "Улуғбек мирзонинг иморатларидин... Яна ушбу мадраса ва хонақоҳга ёвуқ бир яхши ҳаммом солибтур", дея қайд этади.

Ҳаммом тарифидаги шеърлар ўтмишда ҳаммомнома ёки ҳаммомия, деб номланган. Бундай шеърлар дастлаб форс адабиётида пайдо бўлиб, XIV асрдан сўнг туркий тилда ижод қилган шоирлар томонидан ҳам яратилган. Туркиялик адабиётшунос Искандар Полонинг ёзишича, "Ҳаммомномалар кўпроқ қасида шаклида яратилган. Лекин ғазал, қитъа, маснавий, рубоий шаклларида битилганлари ҳам бор... Ҳаммомномаларнинг аксариятида ҳодиса шоирнинг ҳаммомга келиши билан бошланиб, севимли маҳбубга учрашиш, ҳайратга тушиб шу гўзални мадҳ қилиш билан давом топади". Искандар Поло ҳаммом мавзуида қалам тебратган шоирлар ҳақида сўзларкан, Муҳаммад Фузулийнинг ушбу байтини мисол келтиради:

Қилди у сарв саҳар ноз ила
ҳаммомга хиром,
Шамъи рухсори ила бўлди
мунаввар ҳаммом.

Ҳаммом поэтик детал ёхуд поэтик тимсол сифатида буюк зотларнинг ижодида ҳам ўз аксини топган. Ҳаммом тимсоли тилга олинганда, дафъатан ҳазрат Навоийнинг ҳаммамизга маълум ва машҳур қитъаси ёдга келади:

Камол эт касбким, олам уйидин
Сенга фарз ўлмағай ғамнок чиқмоқ.
Жаҳондин нотамом ўтмак биайиҳ
Эрур ҳаммомдин нопок чиқмоқ.

Устод ёруғ дунёга келган ҳар бир кишининг комилик касб этмоғи эҳтиёж даражасидаги зарурат, дея уқтиряпти. Қитъада қиёсий ташбеҳ усулидан фойдаланилган. Ҳаммом ўзида фоний дунё тимсолини инъикос этган.

Ҳаммомға азм айлагач
ул шўхи ситамгар,
Ҳаммом юзи акси била
бўлди мунаввар.

Мавлоно Лутфий мана шу матлаъ билан бошланувчи ҳаммом ҳақида олти байтли, тасвирга бой, воқебанд ғазал битганки, ғазални ўқиш давомида байтма-байт ҳаммом тасвири кўз олдингизда намоён бўлади.

Гулдек танидин чунки
арақ бўлди равона,
Ҳаммом гулоб иси била
бўлди муаттар.

Алишер Навоий "Мажолис ун-нафоис"да Лутфийнинг маҳоратига таҳсин айтиб, "...замон шуароси борча татаббуъ қилдилар", дейди. Навоийнинг бу фикрлари бежиз эмас. Бобур шеъриятидаги ҳаммомга бағишланган асарлар Лутфийнинг мана шу биргина ғазалида жамлангандек таассурот уйғотади.

Сув ғайратидинким таниға
тегди дамодам,
Жоним бори сув бўлди-ю
ҳолим даги абтар.

Эй кошки, мен бўлғай
эдим олида ходим,
То васл туни бўлғай
эди бизга муяссар.

Кавсар суйи, жаннат гули
олтун тароғ олғоч,
Ҳурлар келур эрдилар
анга бўлғоли чокар.

Ҳаммомдаги ўту сувга Лутфийнинг оҳию кўз ёши бас кела олмайди. Бу тасвир Бобур рубоийсида айнан такрорланади:

Бу Лутфининг оҳию ўти
кўз ёшидандур,
Ҳаммомнинг ўтию суйи,
тушмас анга бовар.

Бобур ўзигагина хос бўлган ростгўйлик билан ёзади:

Ҳаммомки, арк ичинда
пайдо қилдим,
Соғинмаки, суддин
табарро қилдим.
Суд ушбу эмасмуким,
тадбир била
Покиза баданларни
тамошо қилдим.

Аркда, яъни ҳукмдорлар ошиёнида ҳаммом қурдирдим, бундан фойда топиб бойимоқчи, деб ўйлама. Покдамон бокира вужудларни бу тадбир билан тамоша қилиш фойда эмасми, ахир, демоқчи бу рубоийда шоир.

Ҳаммомки, қилдим
кўрунгизким, айём,
Ўхшатти анинг бори иши
манга тамом.
Кўз ёшию кўнгул ўти
бирла мендин,
Гулчеҳралар истабон
юрийдур ҳаммом.

Бобур айтмоқчики, ўз давримда ҳаммом бунёд этдим, унинг фаолияти менинг худди ишу коримга ўхшайди. Менинг қалбим ёнади-ю, кўзим ёш тўкади. Гулчеҳралар шунинг учун айнан ҳаммом истайдилар. Шоир бу рубоийда ўзининг ҳолу ҳолатини ҳаммомнинг фаолиятига нисбат берган. Дарвоқе, қалб ўртанса, кўз ёшланади. Ҳаммом ҳам ўту сув билан ишлайди. Шоирнинг ҳолу ҳолати билан ҳаммом фаолияти орасида ички нозик боғланиш бор.

Бобур мирзонинг яна бир рубоийсини кўздан кечирайлик:

Ҳаммомки, то маскани
жонона эмиш,
Анда парилар ҳусниға
девона эмиш.
Ул худ паридур борча
мулозимлари ҳам,
Алқиссаки, ҳаммом
парихона эмиш!

Рубоийда нотаниш сўз ва бирикмалар ҳам, мураккаб тушунча ҳам йўқ. Рубоий халқимиз орасида кенг тарқалган тасаввур асосида битилган. Яъни ҳаммомда инсу жинслар маскан қурадилар, деган миш-мишлар мавжуд. Мана шу тасаввурдан бохабар ўқувчи шеър мазмунига тушунади.

Хулоса қилиб айтганда, Бобур мирзо бу ижод намуналари орқали ўзбек шеъриятидаги поэтик тимсол — ҳаммом образидан унумли фойдаланган.

Хосият БЕКМИРЗАЕВА,
ЎзР ФА Тил ва адабиёт институти тадқиқотчиси

БОБУР НАВОИЙ БИЛАН АДАШМИ?

Бу саволдан ҳайрон бўлишингиз табиий: исми бир хил кишилар адаш бўлади, бу ерда ундай нисбат йўқ-ку? Албатта, шакл жиҳатидан улуғ боболаримиз адаш эмаслиги аниқ. Лекин исмлари англатган маъноларга кўра номдошдирлар. Қанақасига дейсизми?

Аввало ҳазрат Навоийнинг исмлари келиб чиқиши — этимологиясига диққатни қаратамиз. Ўзбеклар орасида туғилган ўғил фарзандга Алижон, Алишер деб от қўйиш кўп учрайди. Умуман, Али бутун мусулмон юртларида кенг тарқалган исм. Бунинг сабаби пайғамбаримизнинг чаҳорёрларидан бири ҳазрати Али Абу Толиб ўғлига бориб тақалади. Бу зотнинг ислом тарихида алоҳида ўрни бор. Унинг баҳодирлиги, душманлар билан жангларда кўрсатган қаҳрамонликлари ўзи бир тарих. Шунингдек, маънавият борасидаги улуғлиги, жасорати ҳам тилларда достон бўлган. Шу боис, мусулмон халқлари орасида Муҳаммад алайҳиссаломнинг уни алқаб "Али — менинг шерим", "Али — Аллоҳнинг шери", деганлиги ҳақида нақл юради. Айрим диний манбаларда, оғзаки ривоятларда "Али — шери худо" (Али — худонинг шери) тарзида тавсиф учрайди. Ана шу тавсифнинг иккинчи қисми бўлган форсий изофа (шери худо) ихчамлашиб, туркийлар орасида жумла "Али — шер" тарзида (яъни "Али — бу шердир" маъносида) қўлланган. Кейинчалик улуғ зотнинг исми (Али) ҳамда у васф қилинган калом (шер) бирлаштирилиб, унга ҳурмат-эҳтиром ва ҳавас рамзи сифатида дунёга келган зурриётларига Алишер исмини қўйиш урфга кирган. Бу, шунингдек, халқимизнинг ҳазрати Алидек жисмонан етук, эътиқоди бут, маънавияти юксак авлод ҳақидаги орзусининг ифодаси ҳамдир. Навоийнинг ота-онаси ҳам мана шу эътиқод ва орзу ифодаси ўлароқ ўз дилбандларига Алишер, деб ном қўйган бўлсалар ажаб эмас.

Энди "Бобур"га келсак, бу сўз арабча бўлиб, "шер" деган маънони билдиради. Буюк ватандошимизга қўйилгунга қадар халқимиз орасида бу исм урф бўлмаган. Айрим мутахассислар шоирнинг асл исми Заҳириддин Муҳаммад бўлиб, ёшлигидан жасур, доюрак бўлгани учун кейинчалик унга Бобур лақаби берилган, дейдилар. Лекин тарихий манбаларга мурожаат қилинса, бу фикр унчалик тўғри эмаслиги ойдинлашади. Жумладан, Бобурнинг яқин қариндошларидан бўлган Муҳаммад Ҳайдар Кўрагоннинг "Тарихи Рашидий" асарида ёзилишича, ўғил кўрган Умаршайх мирзо ўз давридаги нақшбандийлик тариқатининг машҳур намоёндаси, улуғ пири комил Хўжа Аҳрори валийнинг ҳузурига бориб, бўлғуси тахт ворисига табаррукан исм қўйиб беришини сўрайди. Муршиди комил бир оз мушоҳада қилиб, чақалоққа Заҳириддин Муҳаммад ном бўлсин, дейди. Сўнг бошини қуйи солиб, бир муддат сукут қилади-да, оддий одамлар бу номни айтишга қийналишини андиша қилиб, халқ орасида Бобур аталиши маъқул, дейди. Бундан келиб чиқадики, саройда, зиёлилар даврасида валиаҳдни Заҳириддин Муҳаммад, халқ ичида Бобур исми билан аталиши ирода қилинган. Лекин кўп давраларда бу икки ном яхлит исм сифатида ишлатиладиган бўлиб қолди. Шоирнинг ўзи ҳам бир рубоийсида исмини шундай яхлит қўллайди:

Туз оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур,
Юз оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур!
Сарриштаи айшдин кўнгулни зинҳор,
Уз, оҳ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур!

Хўш, бунинг Алишербекнинг исмига қандай нисбати бор?

Адабиётшунос Ваҳоб Раҳмоновнинг Андижонда ўқитувчилар билан учрашувда билдирган фикрига кўра, "Заҳириддин Муҳаммад" бизнинг тилга ўгирилганда "Муҳаммад динининг таянчи", деган маънони англатар экан. Диннинг таянчи дейилганда эса, ўспиринликдан Муҳаммад алайҳиссаломга йўлдош, оғир кунларида қўлдош бўлган, бутун ҳаётини исломни қувватлантириш ишига бағишлаган зот — Ҳазрати Али назарда тутилади, бизнингча. Бир муборак ҳадисда айтилишича, Муҳаммад алайҳиссалом у зотга қарата шундай деганлар: "Ё Али, сен менга Мусо алайҳиссаломнинг Ҳорун деган акаси каби яқиндурсан. Лекин Ҳорун каби пайғамбар эмассан. Чунки мендан сўнгра пайғамбар чиқмас".

Шу ўринда иштибоҳ уйғониши мумкин: Заҳриддин Муҳаммад — диннинг таянчи деганда бошқа саҳобалар ҳам тушунилиши мумкин-ку! Қолган чаҳорёрларнинг учаласи ҳам ўз вақтида динга тиргак бўлганлар, буюк хизматлар қилганлар, қолаверса, бу зотлар ҳақида ҳам юқоридаги каби уларнинг улуғлигини тасдиқловчи ҳадислар бор. Бу — тўғри мулоҳаза. Бизнинг мазкур фикрга келишимизга Хўжа Аҳрори валийи ҳазратларининг ном қўйишдаги кейинги тавсияси туртки бўлди. Ўйлаб кўрайлик, замонининг шариат ва тариқат пешвоси нима учун Заҳириддин Муҳаммадга муқобил равишда бошқа эмас, айнан Бобур исмини қўйишни маъқул кўрди? Бу зотнинг ҳар бир хатти-ҳаракати, сўзлари, ўй-фикрлари дин доирасидан ташқарида бўлмаганига ҳеч ким шубҳа қилмайди. У ҳеч вақт бир мусулмон одамнинг фарзандига йиртқич жонзот маъносига кўра исм қўймаслиги аниқ. "Бобур" луғавий маъносига кўра "шер" экан, бу шер Муҳаммадга келтирилган диннинг таянчи Алидир. Пайғамбаримизнинг кўп сафдошлари диннинг таянчи сифатида тан олинганлар, лекин ана шу тан олинганлар ичида ёлғиз Ҳазрати Алигина Оллоҳнинг шери сифатида улуғланганлар. Демак, Бобур исмида Алишер каби айнан шу зотга иқтибос бор.

Мумтоз адабиётимизнинг яна бир йирик вакили Шермуҳаммад Мунис ҳам бир рубоийсида ўз исмининг Навоийга маънодошлигини фахр билан қайд этган эди:

Сўз ичра Навоийки жаҳонгирдурур,
Мунисға маоний йўлида пирдурур.
Йўқ ғайрат андин ўзгаким айтурлар:
— Бу Шермуҳаммад, ул Алишердурур.

Шоир сўз билан жаҳонни забт этган Навоийни "маоний йўлида" ўзига пир деб билар экан, нафақат ижодда, ҳатто исмлари ҳам ҳам ўзаро уйғун эканлигини таъкидлайди: устоз Алишер бўлса, мен Шермуҳаммадман, дейди у. Муниснинг исми форсий изофа шаклидаги "шери Муҳаммад"дан олинган бўлиб, "Муҳаммаднинг шери" деганидир. Юқорида айтилганидек, бу – Абу Толиб ўғлининг алқов лақаби. Мазкур факт ҳам билдирилган фикрларни қувватлашга хизмат қилади.

Албатта, айтилганлар ушбу мақола муаллифининг бир мулоҳазаси. Кимдир бошқача фикрдадир, кимдир эътироз билдирар. Лекин нима бўлганда ҳам бир ҳақиқат борки, бизнингча, ҳамма унга қўшилади: шеърият султони Алишер ҳам, шоҳ ва шоир Бобур ҳам ўзбек миллатининг, умуман, туркий улуснинг маънавий шерларидирлар, алиларидирлар.

Валижон ҚОДИРОВ,
Андижон давлат университети докторанти

ЁШЛИГИМ

Эркин Воҳидов ғазалига мухаммас

Асли умрим тўрт фаслдир, сен баҳори, ёзи бўл,
Шўхлигим сен, шодлигим сен, бу кўнгил эъзози бўл.
Ишқ-муҳаббатда вафою ҳам карашма, нози бўл,
Ёшлигим, кел, куйга тўлган қалбим олтин сози бўл,
Мен қўшиқ айтай тўлиб, бир лаҳза жўр овози бўл.

Бу ҳаётда йўлга солдинг ақлу идрок, онг бўлиб,
Уйғотардинг олса ғафлат, субҳидам ва тонг бўлиб.
Неча йиллар ўтди қувноқ, ўйнадинг шўх-шаън бўлиб,
Дилга оқсин бахтли умрим куй бўлиб, оҳанг бўлиб,
Сен унинг "Оромижон"и, "Гулёр"у, "Шаҳноз"и бўл.

Ушбу олам сирлари кўп, англаб бўлмас тилсимот,
Тантиликни бас қил энди, менга айла илтифот,
Сайр этайлик кенг жаҳонни, сен мисоли учқур от,
Орзу — истакдан-ку шодон дилга боғлабсан қанот,
Бу тилак осмонининг доим баланд парвози бўл!

Ширинимсан, мен-ку Фарҳод, лек Қайс деб кутмагил,
Кўкда Хуршиду ҳилолимсан, эрта, барвақт ботмагил.
Кўрсату меҳру садоқат, аммо ташлаб кетмагил,
Кетмагил, асло ҳаётим гулшанин тарк этмагил,
Бир умр мен бирла қолгил, бу кўнгил ҳамрози бўл.

Илму фанни забт этардик, йўл босардик ҳамқадам,
Ишқ ила сармаст бўлардик, рақс этардик дам-бадам.
Шеър ўқиб, суҳбат қурардик ҳар чароғон субҳидам,
Ёшлигим достонига мен шуъладин йўндим қалам,
Эй саҳар уфқи, унинг сен зарварақ қоғози бўл.

Шоду хандон даврing ўтди, ўйнадинг ва яйрадинг,
Лек тааажжубга соларди журъатинг ва ҳайратинг.
Лол этиб Соҳиб Қарони, тўти қушдек сайрадинг,
Ёшлигим, сен менга берган куч, шууринг, ғайратинг
Халқу юртга бахш этолсам, шунда мендан рози бўл.

Соҳиб ҚАРО

Андижон

«Умидим борки Бобурдин...»

Сирожиддин САЙЙИД,
Ўзбекистон халқ шоири

"АНДИЖОН КЎРИНАДИР..."

Андижон кўринадир,
пайванди жон кўринадир,[1]
Осмони ерда, ери
осмон кўринадир.

От чопиб юрганларим
ёдимга тушса ҳар замон,
Қирларида лолалар
бағримда қон кўринадир.

Эй Самарқанд, алвидо,
осмонларингни ўйласам,
Ҳар булутдин менга бир
соҳибқирон кўринадир.

Бир хазон япроғидек
мен бу диёрдин кетмишам,
Кўзима икки жаҳон
барги хазон кўринадир.

Тоғларинг ҳам бошима
сермар чақинлардин қилич,
Эй фалак, ниятларинг
асру ёмон кўринадир.

Менга берган ранжларидан
гар ҳикоят айласам,
Қанча беку қанча мирзо,
қанча хон кўринадир.

Тожу тахтдин жонларим
бўғзимга келмиш шунчалар,
Эй даҳр, тобутларинг
тахти равон кўринадир.

Бир уюм тупроқ бўлиб
қолмиш Ватанда волидим,[2]
Бир уюм тупроқда бор
кавну макон[3] кўринадир.

"ТЕМУР ТУЗУКЛАРИ"

Бобомдан қолган эй сўзлар, аё сўзлар,
Менга дармону қувват ҳам даво сўзлар.

Бобом қурган саройлар ичра сизлар ҳам
Буюк бир қўрғонсиз даҳр аро, сўзлар.

Менинг шаъну ғурурим ҳам шараф-шоним,
Турар дунё турар то бу бино, сўзлар.

Жаҳонгирлик била фатҳу зафарлардин
Дилимга сиз берибдирсиз сафо, сўзлар.

Икки кафтин очиб тургандайин бобом,
Қолибдурсиз менга мисли дуо, сўзлар.

Жам ўлмиш ҳарбу зарбнинг санъати сизда,
Гувоҳдир оламу арзу само, сўзлар.

Жаҳон то олгуси давлатчилик дарсин,
Жаҳон давлатлари сизларда жо, сўзлар.

Мисоли наррашернинг наърасидирсиз,
Берурсиз то қиёмат сиз садо, сўзлар.

Улуғвор салтанат шундоқ бино бўлмас,
Кўрибсиз қанчалар жабру жафо, сўзлар.

Оғирдир подшоҳлик бирла бахт йўли,
Бўлингиз менга ҳам сиз раҳнамо, сўзлар.

"АЛИШЕРБЕКНИНГ УЙЛАРИДА..."

Келибман бу диёрларга мен азму изтироб айлаб,
Ярим кўнглимни ободу ярим кўнглим хароб айлаб.

Неча ҳажру фироқ манзилларидин мен ўтиб келдим,
Жаҳон гулшанлари ичра Ҳиротни интихоб[4] айлаб.

Мени ғурбат хамирига қориштирди мудом даврон,
Ярим орзуларимни туш, яна ярмин сароб айлаб.

Келибман лола янглиғ қонлиғу ранглиғ дилим бирлан,
Йўлимда лолалардин жому кўзёшим шароб айлаб.

Китобат[5] олган эрдим бир замонлар, ул китобатдин,
У ҳурмат, эҳтиромдин бори умрим файзиёб айлаб.

Жавобим етганин билмам, қиёматдин умидим бор,
Кўриштир бизни Оллоҳ деб, у кун туғум жавоб айлаб.

Бу уйларда иқомат[6] айлагандир назм офтоби,
Бутун олам юзини шеъри бирлан офтоб айлаб.

Ётибман, эй Алишербекни кўрган синчу айвонлар,
Алишербекни ёд айлаб, ўзумни сарҳисоб айлаб.

Кетибдур мангу уйқуга дебон ўтмангки, шоҳ Бобур
Навоийдек ётар то субҳи маҳшар тарки хоб айлаб.[7]

ХАТТИ БОБУРИЙ

Хат эмасдир асли хатти Бобурий,
Хат эмас — армону аҳди Бобурий.

Танг замон ичра шажар ёзмиш, ажаб,
Катта оламга дарахти Бобурий.

Гоҳи бир байт-чун умрлик вақт керак,
Отда кечмиш умру вақти Бобурий.

Ҳарфу имлонинг ғалат дунёсида,
Журъати ҳам жидду жаҳди[8] Бобурий.

Нася иш ҳеч қилмади кўнгил учун,
Бори дарду ғам — нақди Бобурий.

Хат эмас бу — жумла даъвогарлару
Барча даъволарга — радди Бобурий.

Қалби довот бўлгану қони сиёҳ,
Гоҳ сиёҳдай қора бахти Бобурий.

То лисоним кетмасин деб бенишон,
Тикламиш хатдин бу садди[9] Бобурий.

Бир улуғ элнинг шараф ҳам шонидир,
Бир улуғ эл ҳадди — ҳадди Бобурий.

Темурийлар боғидин ўсган чинор,
Темурийлар қадди — қадди Бобурий.

Топмиш охир ҳар кўнгил ичра макон,
Бўлди ҳар дил пойтахти Бобурий.

Бу — ғазаллар, бу-чи "Бобурнома"дир,
Шулдир асли тожу тахти Бобурий.

БИР ГУЛАНДОМ БИРЛА

Лола фаслида ҳавою соҳилу қир яхшидир,
Нозланиб эсган насиму эрка ёмғир яхшидир.

Бўлса гар юз минг фироқу бўлса гар юз минг алам,
Келса гар шундай баҳор бир бўлса ҳам бир яхшидир.

Ер қабо киймиш бинафшу осмон киймиш бинафш,
Бир бинафш тўнлиғ дилоро бирла тадбир яхшидир.

Сен бинафша дастасин кўксингга босу ғамза қил,
Қўлларинг силжитма, эй ёр, ушбу тасвир яхшидир.

Шодланиб занжир узар кўнглим аро юз минг асир,
Арзигай бўлсанг асир — ул зулфи занжир яхшидир.

Эй умр, бор ғурбатингдин жилмайиб кечдим бу он,
Бори ғам олдида бу заңгори тақдир яхшидир.

Ўртага тушгай қуёш кўкдан ўзи соқий бўлиб,
Бир гуландом бирла суҳбат, қўлда чоғир яхшидир.

"ЁЗ ФАСЛИ, ЁР ВАСЛИ..."

Ёз фасли, соз базми, сув бўйининг рағбати,
Ёр васли, роз васли — қадди бирла хилъати,
Ёр васфи, ноз вақти, арғувоннинг хилвати,
Ёз фасли, ёр васли, дўстларнинг суҳбати,
Шеър баҳси, ишқ дарди, боданинг кайфияти.

Ёр бирлан бу кўнгулнинг битта инжа моли бор,
Барча олам молидин менга шу ёрнинг холи бор.
Ёр холин хилватига, эй кўнгул, сен холи бор,
Ёз фаслида чоғир ичмакнинг ўзга ҳоли бор,
Кимга бу нашъа муяссар бўлса бордур давлати.

Ўтгусидур гул йигитлик вақти, айёми баҳор,
Сувда не сабру қарору сенда не сабру қарор.
Тўлгусидур, сўлгусидур неча гулшан неча бор,
Ишқ дардини чекиб ҳар кимки топса васли ёр,
Ул замон бўлғай унут юз йилги ҳижрон шиддати.

Битта нодон бўлса кўп нохуш ўлғай баҳси шеър,
Эрта бу мажлис топилмас, туш ўлғай баҳси шеър,
Бода бирлан токи ҳозир нўш ўлғай баҳси шеър,
Дўстларнинг суҳбатида не хуш ўлғай баҳси шеър,
То билингай ҳар кишининг табъи бирла ҳолати.

Ёз фасли, ёр васлин ўтказиб хуш вақт ила,
Арғувоннинг соясида ёрни қуч бахт ила,
Топмагайсан бу шарафни тож бирла, тахт ила,
Ким бу уч ишни мувофиқ топса ул уч вақт ила,
Мундин ортуқ бўлмағай, Бобур, жаҳоннинг ишрати.

САМАРҚАНД ЁДИ

Эй Самарқанд, чиқмагай ёддан сира қўрғонларинг,
Кўзларим ўнгидан асло кетмагайдир нонларинг.

Тинглагум қоғазларингнинг шарпасини кечалар,
Берди кўнглим саҳфасига қанча ранг армонларинг.

Конигил дерлар, валекин Конигулдирсан азал,
Кетмагайлар ҳеч димоғимдан гулу райҳонларинг.

Хотирим бахмал киюр маҳмалларингни ўйласам,
Ёрларим ёдимга тушгай, тарқалур ҳижронларинг.

Ҳасратим довотига бўлмиш Сиёҳобинг сиёҳ,
То Ҳироту Ҳиндчадир битсам агар достонларинг.

Қанчалар рағбат ва раҳмат Обираҳматдин келур,
Ўтдилар не бир валилар, хонларинг, султонларинг.

Бир умидим шул эрурким, хокларига тоабад
Ёғдирур раҳматларин осмонларинг, осмонларинг.

МИР ТЕМУРИЙ ҚОВУНЛАР

Мен бахтимдан мудом юрдим илгари,
Ўтди яна рамазону ийдлари.
Димоғимдан ҳаргиз кетмади нари
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари.

Ўз бобомдан ёдгор қолган зироат,
Англармиди буни Ҳирот, Ҳиндлари.
Бу не соғинч эрур, не сир-синоат —
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари?

Ғурбат отим жиловини қўйвормай,
Байрам қилди дарду ҳасрат итлари.
Эсиб турди қай ергаким мен бормай,
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари.

Аччиқ чоғир берди менга давроним,
Коса тутди доим ҳижрон риндлари.
Бу дунёда энди ёлғиз армоним —
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари.

Паст кетса чарх, кўрсатса-да минг ўйин,
Баланд бўлган султонларнинг дидлари.
Тарк этмасин сени, ўғлим Ҳумоюн,
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари.

Салтанат ҳам тутаб битди оҳимдан,
Дуо айланг беклари, сайидлари.
То қиёмат анқир энди хокимдан
Мир Темурий қовунларнинг ҳидлари.

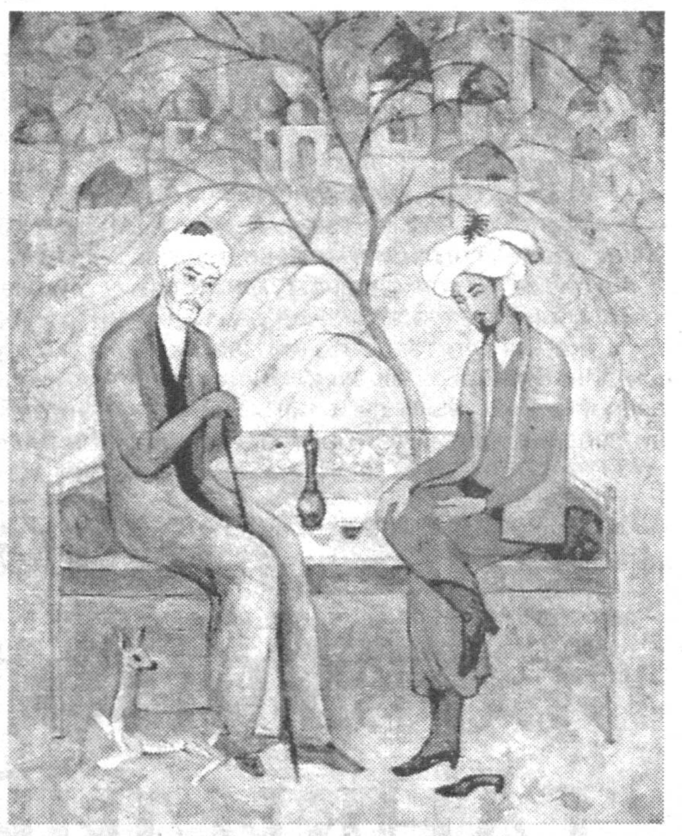

"УМИДИМ БОРКИ БОБУРДИН..."

Ёмонларнинг кўзи ҳеч тегмасин қадду камолингға,
Бўлибман зор сочинг ислари эсган шамолингға,
Сени бир кўрмайин ўтсам, қолурман деб уволингға,
Қачон бўлғай мушарраф бўлғамен, жоно, жамолингға,
Кутулғаймен фироқингдин, етишгаймен висолингға.

Юз очқил, то кечай ою қуёшу кеча, кундуздин,
Сўз очқил, ранжу дардим то қуйиб кул ўлсин ул сўздин,
Кўз очқил, кўз юмай то неча-неча кўзи юлдуздин,
Кўз очқил боққаликим, бўлмишам бемор ул кўздин,
Лаб очқил сўрғаликим, ташна бўлмишмен зулолингға.

Ул ойнинг шавқида, арзир, бутун оламни тун этсанг,
Тамоми аҳли олам кўнглини ҳам тўла мунг этсанг,
Менинг гул дилбарим қошида ҳар неким фусун этсанг,
Ул ойнинг юзи бирла тўш бўлуб, даъвойи ҳусн этсанг,
Яқин бўлди бу кунким, эй қуёш, еттинг заволингға.

На бўлғай, эй сабо, тонг чоғи ул ой сориға кетсанг,
Ҳарир кўшкин ҳаво айлаб, ҳарир деворидин ўтсанг,
Қаро зулфию холию томоғи, бўйниға етсанг,
Кабутар, элтасен хаттим, не бўлғай гар қабул этсанг,
Кўнгулни боғласам ул нома янглиғ парру болингға[10].

Арода учта дарёю қироқдурмен[11], мени ёд эт,
Йироқ қирғоқдаги мискин чироқдурмен, мени ёд эт,
Мисоли кимсасиз дашти фироқдурмен, мени ёд эт,
Белингдинким, хаёледур, йироқдурмен, мени ёд эт,
Умидим борки Бобурдин етишгаймен хаёлингға.

[1] Халқ мулки.
[2] Волид (араб.) — ота.
[3] Кавну макон (араб.) — борлиқ, дунё.
[4] Интихоб (араб.) — танламоқ.
[5] Китобат (араб.) — хат, ёзмоқ.
[6] Иқомат (араб.) — яшамоқ, истиқомат қилмоқ.
[7] Ҳазрат Навоий сатрлари: "Навоийдек нетар то субҳи маҳшар тарки хоб айлаб".
[8] Жидду жаҳд (араб.) — астойдил киришиш, бирор ишга қаттиқ тиришиш.
[9] Сад (араб.) — тўсиқ, ғов, баланд девор.
[10] Парру бол (форс.) — қанот.
[11] Қироқ — қирғоқ, чет, чекка.

Ҳикоя

Нодир НОРМАТОВ

Уйғонганимда хона нимқоронғи, ҳавоси мўътадил бўлишига қарамай, жиққа терга ботиб кетган эдим (балки устимга ёпилган чойшабнинг ҳаво ўтказмаслиги боисми ёки тушимда мени бир қора одам қўлида пичоқ билан қувлаганлиги учунми, билмадим), қулоғим тагида сирена тинимсиз чийилларди. Бироздан сўнг овоз тинчиди. Энди хонанинг ҳовлига қараган баланд деразаси томондан шитир-шитир товуш келарди. Қулоқни динг қилиб, ўша томонга юрдим. Шундоқ дераза ортида, иккинчи қаватнинг айвонига кимдир тирмашиб чиқар, қўлида фонар билан ниманидир қидирар эди. Беихтиёр орқага тисландим. Миям яшин тезлигида ишлай бошлади. Ҳали ётишдан аввал, телевизор кўриб ўтирганимда, қамоқдан қочган бир одам ҳақида филм берилган эди, аммо инглиз тилида бўлганлиги сабаб, кўп нарсани англай олмагандим. Фақат шуниси аниқ эдики, бир одам Америка қамоқхоналарининг биридан қочган... Ва шундайлардан бири, мана, деразам ортида яшириниб юрибди. Аммо фонар унга нима учун керак? Балки у полициячидир. Бошида қандайдир қалпоғи борга ўхшади. Дераза томон яна қайтиб боришга журъат қилолмадим. Хона ўртасида туриб, атрофга аланглadim. Жиноятчи бемалол дераза орқали хонага кира олади! Ундан ўзимни ҳимоя қилишим керак. Нима билан? Пайт пойлаб туриш мавриди эмасди: тезроқ ҳаракат қилиш лозим. Таёққа ўхшаш бирор нарса қидира бошладим. Ҳеч вақо йўқ: на хонада, на даҳлизда. Ҳеч бўлмаса, пол ювадиган дастчўп ё чўлтоқ супурги бўлса ҳам гўрга эди!.. Ёки бизнинг меҳмонхоналарда бўладиган обдастами. Ҳаммаёқ сип-силлиқ. Жиноятчида қурол борлиги аниқ, бўлмаса юраги дов бериб, бу ёққа кўтарилмас эди. Бу ерларда одамларни гаровга олиб, эвазига пул сўраш расм, буни кинофилмларда кўп кўрганмиз. Хуллас, хонани эс-ҳуш борида тарк этишим керак. Аммо, бу ердан шарпасиз-сассиз чиқиб кетишнинг ўзи бўладими — ҳеч бўлмаганда, паспортимни, самолётга олинган қайтиш чиптаси, ҳамён деганда й... Э, хорижга саёҳатдан ҳам ўргилдим...

Таҳлика ҳамон юракка ғулғула соларди. Эмаклаб бориб кийим жавонидан кийим-бошни олдим. Яшин тезлигида кийиндим, пул чўнтакда, аммо паспорт, чипта сабил дераза ёнидаги ёзув столида эди. Тиззалаб бориб, уларни олдим-да орқага қайтдим. Ҳеч нима эсдан чиқмадими, деган фикрда стол устига назар солдим. Деразадан кўриниб турган ой шуъласиданми ёки кўча чироқлари боисми, ёруғлик стол устига — худди менга зарур бўлган жойга тушмоқда эди. Столда «Народное образование США» деган журнал қолиб кетибди. Бу қанақаси бўлди, шунча йил, роппа роса ўттиз йил асраб келганман бу журнални. Келиб-келиб энди ташлаб кетаманми? Тарас Булба тамаки чекадиган трубкасини душманга ташлаб кетмаганидай, мен ҳам журнални ташлаб кетишга кўзим қиймади. Бунинг ўзига хос сабаби бор, буни кейин батафсил айтиб бераман.

Журнални олиш учун стол ёнига эмаклаб қайтиб бордим. Аммо олаётганимда, бир нимага урилиб кетдим. Бу — ўтган кеча Тошкентда, Марказий универмагдан харид қилган жомадоним эди. Жомадондан коньяк ҳиди анқирди. Уни шамоллатиш учун очиб қўйгандим. Баъзи танишларимнинг маслаҳати билан жомадонга иккита «Самарқанд» коньяги, минерал сув солинган эди. Жон Кеннеди халқаро аэропортига тушганимиздан сўнг, кўрик-текширув пайтида мени бир офицер чақириб қолди. «Оббо, худо урди, ниманидир нотўғри қилганга ўхшайман», — деб чўчиброқ бордим. Офицер жомадонимни очиши билан чор-атрофга коньяк ҳиди таралиб кетди. Офицер бошини сарак-сарак қилиб, «афсус» дегандай кулиб, синган коньякларни кўрсатди. «Начора, — дейман офицерга. — Энди бунинг ўрнига Америка «жин»нисиними, ишқилиб бирор нарса ичармиз». У гўё ўзбекчани тушунгандай, «гуд, гуд» деб қўйди.

Жомадон-ку расво бўлган, аммо журнал ҳам коньякдан роса мириққан экан, ҳали ҳам ундан ҳид анқийди. Журнални қўлтиғимга қистириб, бу гал тик турганча орқага қайта бошладим. Дераза ортидан энди бир эмас, бир неча киши нарвондан кўтарилиб, фонар билан атрофни ёритиб, ниманидир, балким кимнидир қидира бошлашди. «Полициячилар, — деб ўйладим, — бирорта жиноятчи қочган бўлса керак».

Журнални қўйнимга тиқиб, эшикни очдиму йўлакка отилдим. Қават навбатчиси йўқ, лифтни ҳам кутмадим. Йўлакда ҳамон кучли сирена товуши эшитиларди. Ҳовлига чиққанимда, ташқари чароғон, меҳмонхона олдида тумонат одам. Одамлар орасидан ҳамроҳим Хуршид Давронни излай бошладим.

Қизиқ, шу олатасир, тумонат, икки юз-уч юз киши орасидан ҳам уни жуда тез топдим. Ўзбекистонлик одам, билмайман, нимаси билан дарҳол кўзга ташланар экан, кўринишими, шарпасоясими, билмайман. Хуршид қандайдир ажнабийлар билан гаплашиб турибди. Гап-сўзларидан уларнинг эронлик эканлиги билинди. Хуршид самарқандлик, форсчани эплайди.

— Нима гап ўзи? — дейман Хуршидга. Хуршид эронликлардан сўраб-суриштириб билганларини менга гапириб берди. — Эсингизда борми, меҳмонхонага жойлашаётганимизда тўлдирган қоғозимизда "Чекасизми, йўқми", деган банди бор эди. Ўша жойига икки армани мижоз "чекмаймиз" деб ёзишгану, кейин қаватга чиқиб ўз хоналарида кайф устида чекишган. Чекмайдиганлар блокига жойлашганлари учун ёнғиндан огоҳ қилувчи сигнал ишлаб кетган. Меҳмонхонада ёнғин бўлаяпти деб, барча уйғотилиб, мижозларга вақтинча кўчага чиқиб туришлари таклиф қилинган», деди у.

Биз бу гапни ҳали муҳокама қилиб улгурганимиз йўқ эдики, тўладан келган қорамтир бир киши ёнимизга келиб, яқинимизда турган меҳмонхона маъмурияти вакили билан баланд товушда, шовқин солиб гаплаша кетди. Хуршид яна эронликлардан гап сўраб олди. Маълум бўлишича, шу кеча эронлик бойлардан бири меҳмонхонанинг люкс-ресторанида ўз меҳмонларига зиёфат бераётган экан.

— Зиёфатда қўшиқчи Гугуш ҳам бўларкан, — деди Хуршид. — Ҳали шу ерда юрган эди.

Бу аёлга кўзим тушгандай бўлувди, уни танимасликнинг сира иложи йўқ. Ўз пайтида — ўтган асрнинг 80-йилларида унинг қўшиқларини тинглаш расм бўлган, суратини ҳатто ўзим ишлаган «Санъат» журналида ҳам эълон қилганмиз.

Эронлик бой, меҳмонларим тинчини бузганларинг учун товон тўлайсан, деб маъмурият вакили билан жанжаллаша бошлади.

— Нима бало, ичдингизми, — деб қолди Хуршид тўсатдан.

Мен қўлтиғимдаги журналдан келаётган ҳид унга ҳам етиб борганлигини пайқадим.

— Йўғе, — дедим, — кечаги самолётда синган коньякнинг ҳиди кийимимга уриб қолибди.

Орадан кўп ўтмай, меҳмонхонага киришга рухсат этилди. Тун ярмидан оққан, меҳмонхона фойесидаги соат миллари Вашингтон вақти билан тунги соат уч яримларни кўрсатиб турарди.

— Уйқу ҳам ҳаром бўлди, барибир ухлашга ҳаракат қилайлик, — деди Хуршид. — Эртага эрталаб ўзимизнинг элчихонамизга борамиз. Кўриб келайлик элчихонамизни.

Хоналаримизга тарқалдик. Мен ухлай олмадим. Коньяк тўкилган журнални варақлай бошладим. Мана, мен асраб-авайлаган ўша саҳифа. Унда ойтош тасвири бор. Америкалик астронавт Армстронг Ой сатҳига қўнганида, инсоният тарихида биринчи бор ой тупроғи ва тошидан унсурлар олиб қайтган. Журнал саҳифасидаги ойтош мана шу жинслардан бир намуна.

Бу журнал 1969 йилда, собиқ иттифоқ билан Америка муносабатлари салпал илиқлашган пайтларда қўлимга тушган. Ўша йили Тошкентда Американинг халқ таълими тизими, фан ютуқлари бўйича катта кўргазмаси намойиш этилган эди. Бу кўргазма шаҳарнинг қоқ марказида, телестудиянинг орқа томонидаги «Ёшлик» спорт аренасида ташкил этилган, аммо кўрадиган одамларнинг кўплигидан навбатга туриш ундан уч-тўрт чақирим берида — Хадрадан бошланар эди. «Кўргазмани томоша қилинглар, аммо бирорта одам билан суҳбатга киришманглар, — деганди мутасаддилардан бири. — Уларнинг бари ЦРУнинг одамлари». Бу гапдан сўнг биз янада ҳушёр тортдик.

— Биз инглизчани билмаймиз, қанақа қилиб суҳбат қила олардик, — деганди ўшанда талабалардан бири ажабланиб.

— Уларнинг кўпчилиги русчани билишади. Ҳатто улар орасида бир ўзбек ҳам бор, ватан хоини. Ўшандан эҳтиёт бўлинглар.

Биз кўргазмани томоша қилар эканмиз, бепул берилган нишон ва журналга эга бўлдик. Аммо кўчага чиқишимиз билан «чириётган капиталистик тузум»нинг нишонини улоқтирдик. Журнални ташлашга кўз қиймади. Менга, айниқса, унда акс этган мана бу ойтош қадрли эди. Болаликдан тошларга ўчман, ўшанда мана шу тошни ҳам кўришни орзу қилганман. Огоҳлантиришларига қарамай, кўргазма залларидан ўша ўзбекни топиб, ундан гап орасида бу ойтошнинг қаерда сақланишини сўрадим. «Бу тошни Вашингтондаги астронавтика ва космос музейида кўриш мумкин, — деди у. — Борсангиз, албатта кўрасиз». Гарчи бу гап менга эртакдай туюлган бўлса-да, ҳар эҳтимолга қарши журнални авайлаб-асраб қўйдим.

Тақдир тақозоси билан бундан бир ой муқаддам шоир Хуршид Даврон ва мен Вашингтонда ўтказиладиган Осиё ёзувчилар анжуманига таклиф этилдик. У Америкадаги қайсидир бир халқаро фонд томонидан ташкил этилган эди. Тошкентдан учадиган самолёт анжуман бошланишидан уч-тўрт кун олдин ё кейин бўлишини назарда тутиб, тадбирга олдинроқ келдик.

Эртасига элчихонамизга бордик. Элчимиз бизни мамнуният билан қабул қилди. Хуршид сумкасидан «Самарқанд» коньягини чиқариб қўйганида, у киши илтифот юзасиданми ёки чинданми «Бу ерда ватаннинг ҳар бир нарсаси азиз, қадрли. Буни хорижий меҳмонларимиз учун асраб қўямиз», деди.

Вақтимиз, иш режамизни сўради. «Бугун кечқурун сизларни ёрдамчим ўз машинасида кечки Вашингтонни сайр қилдиради, меҳмонхонада кутиб туринглар», деб тайинлади.

Бинони томоша қилиб, меҳмонхонага қайтдик.

Оқшомда элчининг ёрдамчиси келди. У бизни конференция залида кутиб ўтирган экан. Аввалига ҳайрон бўлдик, сочлари сарғиш, кўзлари кўк, бўйи пастроқ ёш йигит сира ўзбекка ўхшамасди. Танишдик. Тошкентнинг Қорасув мавзесидан экан. «Алоҳида кўзга ташланиб турмаслигим учун бу ишга мени олишган бўлса керак, — деди у гапимизга жавобан.

Машинага ўтирганимизда, ёрдамчи бизни нималар қизиқтиришини сўради. Хуршид «Ўзингиз биласиз» деди. Мен эса ойтош сақланадиган музей ҳақида сўрадим. «У ерга анжуман қатнашчиларини олиб боришади, сизларнинг дастурларингиз билан аллақачон танишиб чиқдим», деди ёрдамчи.

Машинанинг ичида ўн-ўн икки яшар бола ҳам бор эди.

— Ўғлим – деди ёрдамчи, — 6-синфда ўқийди.

— Ўқишлар қалай, – деб сўради Хуршид.

— Бу ерда дарслар строгий эмас. Унчалик зўр ўқитилмайди. Тошкентда махсус мактабда ўқиганимда, бу ердан анча яхши эди, — деди болакай.

Ёрдамчи бизларни Вашингтон кўчалари бўйлаб саёҳат қилдирди. Дунёдаги энг узун бино — Пентагонни кўрсатди. Хуллас, оқшом мароқли ўтди. Аммо менинг орзуйим ойтош эди. Шуни ўйлар эдим.

Хонада ўша журнални варақлар эканман, ойтош сурати устига тўкилган коньякдан ҳосил бўлган доғдаги ғалати тасвирни кўриб қолдим. Бу тасвир ўзимизнинг рассом Лутфулла Абдуллаев «Муштум» журналида бир пайтлар чизган карикатураларга ўхшарди. Тасаввуримча ўзга сайёраликларнинг қиёфаси шундай бўлиши керак. Тошнинг қорамтир рангига коньяк қўшилиб, қандайдир бир қиёфа ҳосил қилган эди. Бехосдан бир эркак қиёфасини кўриб қолдим. Бу кеча «Тинчимни буздинглар», деб ғалва қилган эронлик бойваччанинг нақд ўзи эди.

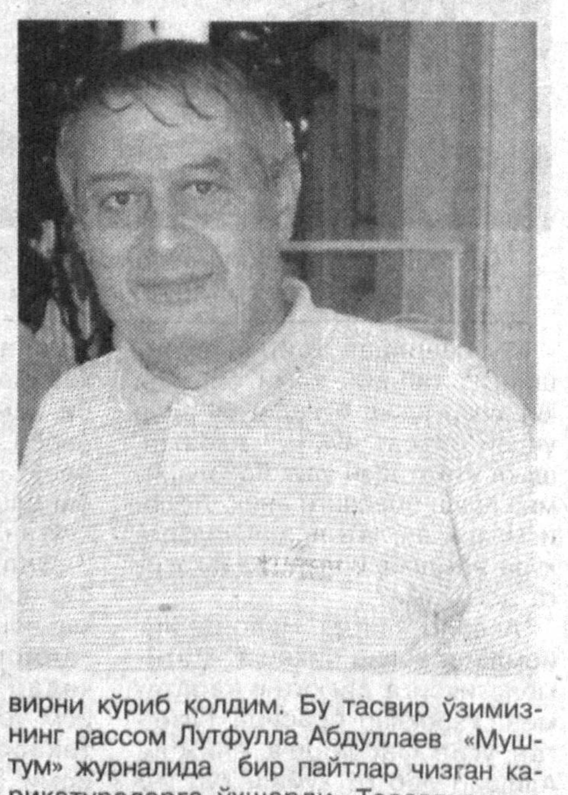

Эртасига эрталаб Хуршид билан, одатдагидек, меҳмонхона ресторанида овқатланар эканмиз, тўсатдан атрофдаги анжуман қатнашчилари аввалги кунлардагиларга ўхшаш эмаслигини сезиб қолдик.

— Адашиб қолдик, шекилли, – деди Хуршид.

— Йўқ, бу ўша ресторан, — дедим. — Ана, бардаги хотин, ўша мулатка. Аммо, бу ердагилар бошқа анжуман қатнашчилари. Бизникилар бошқа ресторанга ўтказилганга ўхшайди.

Тусмолим тўғри чиқди. Аммо биз овқатланиб бўлган эдик. Бармен аёл ёнимизга жилмайиб келди-да, ҳисоб-китоб қоғозини берди.

— 175 доллар тўлашимиз керак экан, — деди Хуршид қизариб.

Биз қоғозни олиб, «шошмай тур» дегандай хотинга ишора қилдик. Биз ҳар куни анжуман бошлангунга қадар шу ерда, ташкилотчилар ҳисобидан бепул овқатланар эдик.

— Шунча пул тураркан-да еганларимиз, — деди Хуршид ҳайрон бўлиб. — Бу пулга болаларимизга кийим-кечак, китоб олиб борсак, яхши эмасмиди?

— Шошманг, бир иложини топармиз. Иложи бўлмаса тўлаймиз-да, — дедим.

Хуршидда ҳам, менда ҳам икки юз-уч юз доллар атрофида пул бор, шуни берамиз, шекилли.

Давоми олтинчи бетда.

Мақомшуносликка оид қадим атамалардан тортиб мумтоз мусиқа шаклларини махсус ўрганиш аждодлардан мерос бўлган кўҳна ёдгорликларни идрок этишда ёрдамчи омилгина бўлмай, балки ҳозирги замон миллий ўзбек мусиқасининг устувор асоси — мақомлар ва бу санъат турига доир муаммоларни тўғри ҳал қилиш, мусиқамизнинг замонавий, янги шаклларида улардан амалий жиҳатдан унумли фойдаланишда ҳам қимматли манбадир. Шашмақомни нота ёзувига тушириб, ижро йўлларини овоз тасмаларига муҳрлаган мақомдон аллома, академик Юнус Ражабий бўлса, мақомларни амалий жиҳатдан мукаммал билган, назарий жиҳатдан чуқур тадқиқ этиб, ноёб китоблар чоп этган ҳамда шогирдлар тайёрлаб, мақомшунослик бўйича ўз мактабини яратган олим, санъатшунослик фанлари доктори Исҳоқ Ражабов эди.

МАҚОМ БИЛИМДОНИ

СУРАТДА: Оқилхон Иброҳимов(ўнгдан биринчи) ҳамкасблари даврасида

Икки оғиз дил сўзи

Устоз И.Ражабовнинг "Мақомлар" монографияси муаллиф вафотидан қарийб 25 йил ўтгач чоп этилиши мусиқашуносликда катта воқеа бўлди. Ўзбек мусиқашунослигининг атоқли арбоби, консерваторияда Шарқ мусиқаси кафедрасини ташкил этиш ташаббускорларидан, унинг биринчи мудири, мақомларга қарши кучлар жазавага тушган бир вақтда "Мақом асослари", "Анъанавий ўзбек мусиқаси асослари" каби фанларни ўқув режасига киритишга муваффақ бўлган профессор Ф.Кароматли: "Мумтоз мақомлар тарихи, назарияси ва ижрочилиги масалаларини ўрганишда И.Ражабовнинг "Мақомлар" монографиясининг нашр этилиши хайрли, фойдали, савоб иш бўлди" дея эътироф этди.

Матбуотда монография бўйича қатор ижобий тақризлар эълон қилинди. Санъат кишилари "Мақомшунослик султони Исҳоқ Ражабий 25 йилдан кейин мақомшуносликка янги сўз билан қайтиб келди" дея қутладилар. Асрлар давомида бастакорларнинг неча-неча авлодлари томонидан яратилган ва сайқал топган, оғзаки тарзда устоздан шогирдга ўтиб, жону руҳиятини сақлай олган мақом йўллари ҳозирда миллий мусиқамизнинг чинакам дурдонасига айлангани ҳақидаги устоз И.Ражабовнинг янги сўзини кўтариб чиққан, оммага тақдим этган Оқилхон Иброҳимовнинг бу борадаги савобли хизматларини алоҳида таъкидлаш жоиз.

О.Иброҳимов домла И.Ражабовдан қолган "Мақомлар"га оид уч қўлёзмани жиддий ўрганиб, нашрга тайёрлади ва унга муҳаррирлик қилди. Бу нашрдан илгари ҳам мақомлар борасида қатор тадқиқотлар чоп этилгани маълум. Аммо, бу соҳанинг пешқадами бўлган И.Ражабов хизматлари аҳамиятини алоҳида кўрсатиб ўтмоқлик адолат ишидир. Шунинг учун ҳам бир қанча олимларнинг И.Ражабов ҳаёти ва илмий мероси ҳақида қатор мақолалари эълон қилинган. Жумладан, О.Иброҳимов "И.Ражабов тадқиқотларида мақомлар масаласи", "Мақомдон олим Исҳоқ Ражабов" каби тадқиқотларида домла ижодининг янги қирраларини очиб берган, устоз мақомлар хазинасидаги инжу жавоҳирларни қандай муҳофаза қилиб, бойитиш кераклиги ҳақида сўз юритганлигини таърифлаган эди.

Умуман, О.Иброҳимовнинг ҳаёти ва ижоди мақомлар билан узвий боғланган. Унинг мусиқашуносликка оид юзлаб мақолаларининг аксарияти мақомларга бағишланган. Масалан, "Мақомларнинг табаррук номлари", "Мақом "гоҳ" лари хусусида", "Мақомларнинг маънолар тизимига доир", "12 мақом семантикаси", "Амир Темур даврида мақом санъати", "Мақом ва мусиқий тафаккур", "Мақом ва тасаввуф", "Ҳазрат Навоий ва мақом", "Мақомлар семантикасига доир", "Мақомда нечта услуб бор?", "Яна мўғулча шўъбаси хусусида", "Отилмаган сопқон" (ёхуд мақомшуносликдаги айрим "кашфиёт"лар хусусида) каби неча ўнлаб мақолаларида мақомшуносликнинг долзарб масалалари кўтарилди ва баъзан баҳсли — низоли томонлари илмий жиҳатдан ҳал қилиб берилди. Олимнинг чоп этилган дарсликлари, ўқув қўлланмалари, монографиялари миллий мусиқамизни ўрганувчилар учун ҳам, ўргатувчилар учун ҳам қимматли манбадир. Унинг "Мақом ва макон" рисоласида мақомларнинг қадимийликка мансуб илк манбалари, ўрта асрлардаги тарихий шакллари ва илмий-назарий муаммолари "тасаввуф ва мусиқа" туташувида илк бор жиддий тадқиқ этилади. Бунгача мақомлар ислом дини тарихи ва тасаввуф билан ҳам боғлиқ эканлиги кам ўрганилган эди. Шайх Абдулазиз Мансур мазкур рисолага "Мақом ва макон" китобидан қалбида эзгуликка майли бор ҳар бир китобхон, албатта, баҳра топади ва ундаги қимматбаҳо маълумотлардан кўнгли тўлади" дея ишонч билан баҳо берди.

О.Иброҳимовнинг ЮНЕСКО ва Япониянинг Марказий Осиё классик мусиқаси — Шашмақомни муҳофаза қилиш бўйича фонди қўшма лойиҳалари томонидан рус тилида чоп этилган "Фарғона-Тошкент мақомлари" номли монографияси ўзбек — тожик мақомларининг минтақавий кўринишларини тадқиқ этишда катта қадам бўлди. Фарғона-Тошкент мақом йўллари баъзи манбаларда "Тошкент мақомлари", "Чормақом", "Шашмақомнинг Тошкент, Фарғона вариантлари", "Фарғона мақомлари" ва бошқа номлар билан берилар эди. О.Иброҳимов мақомларнинг минтақавий шакллари хусусиятларини таҳлил этиб, "Фарғона-Тошкент мақом йўллари" дейилиши тўғри деган фикрни узил-кесил қарор топтирди. Китобда Фарғона-Тошкент мақом йўллари генезиси, тадрижий ривож ва шаклланиш масалалари, лад асослари ўрганилиб, Шашмақом туташувида тадқиқ этилиб, Фарғона-Тошкент мақом йўллари шу минтақа маданияти, мусиқа санъати ва ҳаёт тарзига хос мустақил мақомлар экани кўрсатилди. Ҳозирги кундаги Фарғона-Тошкент мақом йўллари фазилатларини таниқли ҳофизлар Маҳмуджон Тожибоев, Жўрабек Набиев, Муножот Йўлчиева, созандалар Абдуҳошим Исмоилов, Шавкат Мирзаев, Ўлмас Расулов ва бошқалар амалда намойиш этмоқдалар.

Оқилхон Иброҳимов ҳозирги кунда Ўзбекистон давлат консерваторияси талабаларига ҳам назарий, ҳам амалий кўникмалар бериб, мақом аталмиш буюк уммоннинг туб-тубларидаги дуру жавоҳирлардан толибларга тарқатмоқда.

Мустақиллик йилларида миллий мумтоз мусиқамизнинг кўплаб жонкуярлари қатори Ўзбекистон давлат консерваториясининг профессори, Санъатшунослик институти Мусиқа тарихи бўлимининг мудири Оқилхон Иброҳимовнинг Президентимиз Фармонига кўра "Меҳнат шуҳрати" ордени билан мукофотланиши мумтоз мусиқамизга, улуғ мусиқий хазина — мақомларга ва мақомшуносликка эътиборнинг далилидир.

Зокиржон ОРИПОВ

Эътироф

УРУМЧИ БУЛБУЛИ

Урумчи шаҳридаги Санъат институтининг янги концерт зали саҳнасида ўрта бўйли, нозиккина қиз пайдо бўлганида кўпчилик у қадар эътибор бермаганди. Бироқ кам учрайдиган лирик-колоратур сопрано овозли Ойгул Ғулом қўшиқнинг дастлабки лаҳзалариданоқ ажойиб овози, ўзига хос ижро маҳорати билан томошабинларни мафтун этди. У биринчи бўлимда фортепиано жўрлигида, иккинчисида эса Хитойнинг таниқли дирижёри Абдураҳмон Юсуп раҳбарлигидаги Санъат институти халқ чолғулари оркестри билан бирга қўшиқлар ижро этди. Ўзбекистон давлат Консерваторияси магистратурасини тугатиб қайтган ёш уйғур хонандаси учун бу ўзига хос ҳисобот концерти бўлди.

Бунга қадар ҳам хонанда Урумчида ўтган телевизион танловда ғолибликни қўлга киритганди. "Бу танловда Вердининг "Риголетто" операсидан Жилда партиясини ижро этишимда Светлана опанинг (домла) жўр бўлгани катта ёрдам берди, — дейди Ойгул. — Умуман, устозлардан ёлчиганман. Институтда доцент Сайёра Аббосова синфида таҳсил олдим. Кейин Халилжон ва Светлана Абдуқодировларда ўқидим ва уларнинг маслаҳатлари билан Тошкентда магистратурада ўқиб қайтдим".

Ҳақиқатан ҳам Абдуқодировлар билан учрашув Ойгулнинг хонандалик фаолиятида катта рол ўйнади. Санкт-Петербург консерваториясининг битирувчилари бўлган бу истеъдодли санъаткорлар Урумчи санъат институтида маҳорат дарслари ўтмоқдалар.

Урумчи танловида ғолиб бўлмасидан илгари эса Ойгул Тошкентда ўтган Назира Аҳмедова номидаги танловда Гран-прини қўлга киритганди. Танловда у "Майсаранинг иши" операсидан Ойхон, "Сомнамбули" операсидан Амина, "Лайли ва Мажнун"дан Лайли арияларини ҳамда "Сицилия оқшоми" операсидан Елена болеросини ижро этди. Шунингдек, кичик шаклдаги Р.Абдуллаевнинг "Илтижо", Т.Содиқовнинг "Булбул" романсларини ҳам юқори савияда куйлади.

Гран-прини ўзбек операси юлдузи, Ўзбекистон халқ артисти Муяссар Раззоқовадан олган Ойгул машҳур хонанда билан биргаликда таниқли композитор Рустам Абдуллаевнинг асарини куйлаш бахтига мушарраф бўлди. Ойгул бу композиторнинг "Она мадҳияси" асарини ҳам севиб куйлайди.

Ёркентлик хонанда ўзбек қўшиқларини шу қадар севиб куйлайдики, унинг бу муҳаббати юртдошлари қалбига ҳам сингиб бормоқда. Эҳтимол қачонлардир классик шоир Фурқат учун сўнгги манзил бўлган жойда туғилиб ўсгани, болалигидан уйғур қўшиқлари билан бирга ўзбек оҳангларини эшитиб улғайгани сабабдир бунга!

Ойгул Ғулом мусиқани, қўшиқни севади, саҳнасиз яшолмайди. Катта-катта опера театрларида куйлаш унинг энг катта орзуси. Жаҳоннинг машҳур хонандалари репертуаридан жой олган Доницетти ва Беллини операларидаги мураккаб партияларни маҳорат билан ижро этади. Вокал машғулотлари билан бирга, италян тилини ўрганишга ҳам алоҳида вақт ажратади. Ахир, операни айтганда кейин соф оригинал тилда куйлаш керак-да.

Халқаро танловлар ва фестивалларда қатнашишни режалаштираётган Ойгул Ғулом янги асарларни, жумладан, ижро жиҳатдан мураккаб бўлган, унутилаётган қўшиқларни ўрганишга астойдил киришган. Ўзбекистон давлат Консерваторияси кутубхонасидан Р.Глиэрнинг оркестр билан биргаликда ижро этиш учун ёзган концерти ноталарини қидириб топди. Жуда қийин ва кам ижро этилган бу гўзал асарни саҳнага қайтариш ниятида ижод қиляпти.

Ойгулнинг санъатдаги ютуқларидан ғурурланган ота-оналари кичик қизлари Нуригулни ҳам санъат соҳасига йўналтирдилар. Нуригул бу йил Санъат институтини хитой найи мутахассислиги бўйича битирди. Ўйлаймизки, опа-сингил Ойгул ва Нуригул Ғуломнинг санъат соҳасидаги изланишлари кўплаб танлов ва фестивалларда эътироф этилиб, мухлислар қалбига йўл топади.

Хуршида ЮСУП,
Синцзян Санъат институти доценти

Кино талқин

“Чавандоз” ЁШЛАР НИГОҲИДА

“Чавандоз” филмини кўриб, хурсанд бўлдим. Унда диёримизнинг гўзал кўринишлари — аввало йигит ва қизларимизнинг саховати, гўзал ўйлари, “болалик уй — бозор...” нақлига амал қилиши, ўзаро муносабатларда ақл-идрок, самимият тантана қилишини орзу қилиш кимни маҳлиё этмайди, дейсиз! Жониворлар орасида эҳтимол энг гўзали, инсонга умр бўйи ҳамроҳ бўлиб келадиган самантўриқлар, қорабайирлар, жийронлар, тулпорлар назм ва насрда, тасвирий санъат асарлари билан афсоналарда мадҳ этилгани ҳам бежиз эмас. Зотдор отлар ҳамиша Алпомиш, Танабой (“Алвидо, Гулсари” қиссаси), Йўлчи (“Қутлуғ қон”), Отабекларга (“Ўткан кунлар”) ҳамроҳ бўлганлар... Мазкур филм ҳақидаги таассуротларимни айтиб берганимда талабаларда “Чавандоз”ни кўриш, уни яратганлар билан суҳбат қуриш истаги уйғонди.

Бир ярим соат давом этган кўрикнинг сўнгги кадрлари қарсаклар билан кутиб олинди: бош қаҳрамон адоватга, гинакудратга ўрин қолмаслигини кўзлаб қўлини рақибига чўзади. Икки йигитнинг қўллари кишнаб турган тулпорларнинг жиловини қўйиб юборадию, бири иккинчисини маҳкам сиқиб кўришади. Биродарлик илинжида узатилган қўллар тасвири филмга якун ясайди. Экран қаршисида ҳаяжонларини яширмай ифода этишга тайёр бўлган томошабинларни суҳбатга, мунозарага чорладик. Электрон техника билан жиҳозланган замонавий аудиториядаги юмшоқ ўриндиқларда ўтирган қизлар ва йигитлар режиссёрни, муаллифни табассум билан кутиб олишлари асар фаол, маълум бир тайёргарликка эга томошабинлар томонидан қабул қилинганидан дарак беради. Уста оператор Ҳамидулла Ҳасанов ўзининг режиссурадаги дастлабки йирик асари кўрикдан ўтганидан қувончи ичига сиғмай, сўзини ҳазил оҳангда шундай бошлади:

— Миллий университетнинг оппоқ пардалар билан безатилган, замонавий техникага бой хонасида филмимизни яйраб кўрибсизлар. Биз эса ташвишли кунларни ҳам кўрдик. Лекин ташвишимиз ширин эди. Сизларга тақдим этмоқчи бўлган асаримизнинг ҳар бир кадрида маъно бўлишини, кайфият ифода этилишини, томошабинга маънавий озиқ беришини кўзлаб меҳнат қилган эдик. Қанчалик мақсадимизга етдик — билмадим... Ҳар қалай, актёр танлаш даври чўзилиб кетгани, чопқир от топиш ҳамда уни асаримизда ўйнатиш машаққатли бўлганини айтиш лозим. Орангизда от минадиганлар борми-йўқми бу менга қоронғи. Насиҳат деб тушунманг. Бу чиройли, катта-катта кўзларини чавандозга тикиб, ёлини яйловда тинимсиз эсиб турадиган шамолда кўз-кўз қилиб турадиган тулпорни пешонасидан силаб, аста унга миниб ўзингизни ўзгача ҳис этасиз-у, яғриндор қирлар, бағри кенг яйловларга ошиқасиз. Минган отингиз бир зумда манзилга сизни етказади. Ўша саман от билан овлоқда танҳо қолганингизда ажиб бир ҳис чулғаб олади сизни.

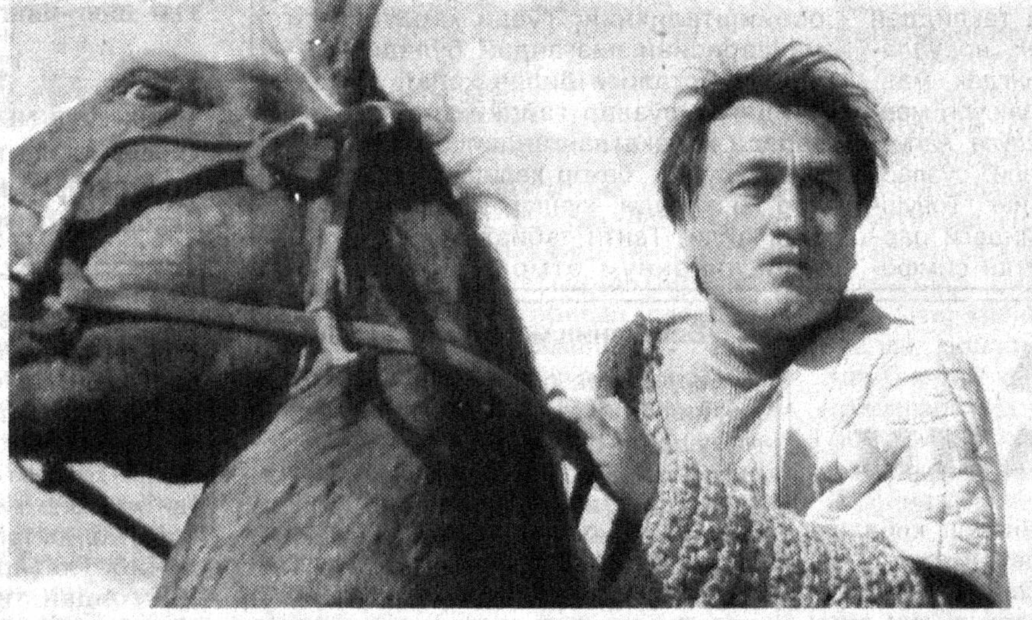

Иш жараёнида шу каби кадрлар хаёлимдан ўтган эди. Лекин уларни ташкил этиш, тасмага муҳрлаш осон бўлмади. Неча актёрни синаб кўрамиз — бўлмайди. От минишни билмайди. Тафсилот учун узр: айрим актёрлар отдан қўрқишади. Боир Холмиразевни топгунимизга қадар хавотирландик... Бизга зарур бўлган чопқир, яғриндор, келишган отни ҳам узоқ изладик. Қора тусли бир айғирни танлаган, унга эгар уриб, пойгага қўйиб синаб кўрган эдик. Дуруст кўринди. Эгаси билан келишиб ҳар бир суратга олиш куни учун пул ҳам тўладик. Лекин филмни тахминан ўн фоизини суратга олиб бўлганимизда отбеги “уловимни қайтаринг” деб қистайверди. Неча кун суратга олинган кадрлардан воз кечамизми, меҳнат, маблағ сарфланган, деб кўрдик. Бўлмади. Бошқа от топдик. Бир ҳафтадан кейин ўша филмимиз қаҳрамонига айлана бошлаган, эгаси биздан тортиб олган от ҳалок бўлибди. Сабабини ҳалигача билмаймиз.

— Шундай қийинчилик билан топилган, кинога хизмат қилган, чопқирликда тенги йўқ отни филм давомида ҳалок этишингизга драматургик зарурият бормиди? Узала тушиб ётганини кўриб жуда ачиндим. От инсонга жуда яқин жонивор-да, — деб хўрсинди Жалолиддин.

— Бу бақувват отни "ҳалок этишимиз" оғир бўлди. Ўн икки киши оёғидан тортиб, бўйнига осилиб йиқита олмадик. Компютердан фойдаланишни эса истамадик. Шу боис бир отнинг қоқилганини, иккинчиси жар ёқасига келиб қолганини, учинчиси бошини ерга қўйганини суратга олиб монтаж қилдик. Яхлит эпизод пайдо бўлди, — деб жавоб берди режиссёр.

Сценарий устида ишлаган Ғофир Шермуҳаммад тажрибасидан, катта адабиётда қўлланилган услубдан келиб чиқиб шундай деди:

— Бундай кўнгилсиз хотима билан асар якунланишини бадиий кинцонция талаб этади. Воқеа ривожи қаҳрамонларда у ёки бу мулоҳаза туғилишига туртки бўладиган драматик ҳолат, баъзан фожиани “ҳатлаб ўтиб бўлмайди”. Абдулла Қодирий Кумушни ўлдиришни хоҳламаган, лекин заҳарланиш саҳифаларини йиғлаб, кўз ёшини тўкиб ёзган, — деган эди, талабалардан бири:

— Лев Толстой ҳам Анна Каренинани поезд тагига ташлайди, — деб қўшиб қўйди.

Магистрант Азима Қиёсова асар ҳақида илиқ сўзларни айтиб баъзи таклифларини ўртага ташлади:

— Сўнгги йиллар ичида яратилган филмлар орасида ажралиб турадиган бу картинада аёллар образи ҳам мукаммал бўлишини истардим. Бош қаҳрамоннинг умр йўлдоши, қатор-қатор қизалоқларнинг онаси эканлиги ҳақида маълумот оламиз. Лекин унинг ўзи, характери, ўйлари, эҳтимол, армонлари, ушалмаган орзулари кадр ортида қолгандек бўлади. Менга қолса, бундай ҳолатлар, кечинмаларни мужассам этишда аёл-режиссёрнинг бадиий бисотидаги ифода воситалари қўл келарди.

Азиманинг курсдоши Беҳбуд Ботиров шу фикрни давом эттирди:

— Эр-хотин ўртасидаги яқинлик сезилмагандек. Ҳатто бирга ўтирганда, суҳбат қуришганида ҳам ўзларини бегоналардек тутишади. Ҳолатга киролмаганларми, режиссёр вазиятни тушунтириши қийин бўлганми ёки сценарийда муносабатларга “юк” берилмаганми, ҳар қалай, эркаклар образлари, уларнинг ўзаро муносабатлари қанчалик батафсил ёзилган бўлса, аёллар образлари шунчалик хира кўринади. Филм давомида бош қаҳрамон рафиқасининг фарзанд кўриши ҳақида сўз юритилади. Лекин мен унда оналик меҳрини, аёллик эҳтиросини сезмадим.

Ҳамидулла Ҳасанов бу ҳақда шундай деди:

— Бундай режиссура, менимча, бор. Режиссёр Лариса Шепитко қўйган “Юксалиш” филмини эркак режиссёр олиши амри маҳол эди. Ватанини ҳимоя қилган йигитнинг иродасини, жисмоний ва руҳий тетиклигини муҳаббат нима эканлигини билган, уни қадрига етган, Элем Климовдек истеъдодли шахсга кўнгил берган, ўзи ҳам бу режиссёрнинг кўнглига ўт солган Ларисагина шундай таъсирчан, фожеа билан якунланадиган асарни қўя оларди. Биз сценарийдан, актёрлар имкониятларидан келиб чиқиб баҳоли қудрат “Чавандоз”ни яратдик.

— Муҳокама учун зўр мавзу — бу! — деди Севара Содиқова. — Қамара Камолованинг ўзига хос режиссурасини “Йўл бўлсин”да кўрдик. Кира Муратовадек машҳур санъаткор эркаклар ёки аёллар режиссураси бўлишига аввал ишонмаган, лекин "Рублев" филмига олинган бир эпизодни кўрганидан кейин бундай тушунча мавжуд эканлигига ишонган. "Чавандоз"да от ҳалокати учраши отбегининг кайфияти, унсиз йиғлаши орқали кўрсатилганини биламан. "Анна Каренина"да эса чопқир от тўсатдан қоқилиб йиқилганида, азоб чекаётганида уни милтиқ билан отиб ташлаши тасвирланади. Тарковский филмини кўргач, Кира Муратова бу хулосага келишининг сабаби шуки, уни ҳаяжонга солган, аниқроғи даҳшатга келтирган эпизодда — у "Рублев" филмига кейинчалик киритилмаган — бир сигирга бензин сепиб ўт қўйиб юборилади. Шўрлик жонивор маъраб ўзини қаёққа уришини билмайди. Шундай шафқатсиз кадрларни катта ижодий гуруҳ кузатиб туради, оператор суратга олади. Бундай эпизодни қаҳри қаттиқ эркак режиссёргина ўйлаб топиши, киноэпизодга айлантириши мумкин. Асло аёл режиссёр эмас!

Суҳбат узоқ давом этди. Адиба Раҳматуллаева кино асарини яратишда дизайнернинг нозик диди, реквизити, либослар танланиши, тақинчоқлар ўз ўрнида бўлиши, пардоз билан шуғулланадиган рассом муҳитни, даврни, воқеа содир бўладиган маконни ҳисобга олиши зарурлиги ҳақида алоҳида тўхталди.

Дарҳақиқат, қизғин суҳбатга сабабчи бўлган "Чавандоз" асарида — толерантлик, ўзбекнинг сахийлиги, бағрикенглиги ҳаққоний ифода этилган. Шу билан бирга, асар драматургиясини мураккаблаштириш йўли билан унда мавжуд бўлган шоирона руҳни янги эстетик шаклларда тасвирлаш имконияти ҳам бор эди.

Мавлоно Жомий айтганларидек, мусиқани басталаган билан бирга, уни тинглайдиганлар ҳам ижод этади. "Чавандоз"ни яратганлар билан бирга уни кўрганлар, кино аҳли билан мулоқотда бўлган ёшлар ҳам ижод қилгандек кўринди.

Ҳамидулла АКБАРОВ

ЧИЗГИЛАРГА КЎЧГАН ТУЙҒУЛАР

Рассом устахонасида

Кўп қиррали ижодкор Искандар Воҳидовнинг асарларини илк бор талабалик йилларимда кўрган эдим. “Биринчи қор” картинаси фақатгина оқ ва қора чизиқлардан (штрих) иборат бўлиб, дарахтларга ёққан қорнинг шаффоф товланиши ва қандайдир мусаффо ҳаво нафасимга урилгандек бўлганди. Гравюранинг металлга ўйиб ишлаш усулларидан бўлган офортда яратилган асарда икки ранг орқали табиатнинг бир бўлаги гўё қоғозга кўчириб қўйилгандек эди. Рассом ижодига қизиқа бошладим, кўргазмаларда Искандар аканинг ишларини алоҳида эътибор билан кузатдим. Ўзим учун рассомни қиш манзаралари устаси сифатида кашф этдим.

И.Воҳидов рангтасвир ва графиканинг деярли барча техникалари: офорт, автометография, линогравюра, монотипия, акварел ва бошқаларда маҳорат билан ўлкамизнинг гўзал табиатини кўтаринки, шоирона кайфиятда тасвирлайди. Анъанавий санъатда барқарорлик, кучли қалам тасвир, кўриш хотирасининг кучлилиги рассом ижодига хос хусусиятлардандир.

Бенков номидаги билим юртининг рангтасвир бўлимида ўқиб юрган кезларидаёқ устозлари А.Перов, В.Бурмакин, А.Рошков унинг ишларида графикага мойиллик кучлилигини кўп таъкидлашарди. Дўстлари таклифи билан таътил вақтлари Новосибирск, Томск шаҳарларида офорт устида ишлашни ўрганди. Билим юртини тамомлаган Искандар тайёр офортчи уста бўлиб етишганди. Шу сабабли институтнинг биринчи курсида ўқиб юрган кезларидаёқ республикамизнинг турли нашриётларида безакчи сифатида фаолият олиб борди. 1970 йилдан буён халқаро ва республика бадиий кўргазмаларида асарлари билан қатнашиб келади. Рассом ижодининг илк даврларидаёқ ўз ижод услубини яратишга интилди.

XX асрнинг 70-йилларида Ўзбекистон графика санъати ривожланишининг юксак даражаларига эришганди. Гравюрага катта аҳамият қаратилиб, унинг барча турларида ижодкорлар туркум асарлар яратишган. И.Воҳидов ҳам давр билан ҳамнафас индустриал мавзуда туркумлар ишлади. "Метрополитен қурилиши", "Жиззах чўлининг ўзлаштирилиши", "Заводда" каби туркумларида воқеа ва ҳаракат тасвирларда аниқ аксини топиб, ўзига хос ҳикояларга айланади. Ишдан ишга ўтгани сайин график техникаси ўсиб, чизгиларнинг майдалашганлиги ва қуюқлашганлиги эвазига фактурани аниқ ифодалаши, асар ғоясини очиб беришда бадиий ифода воситаларини пухта қўллаши кузатилади.

80-йилларга келиб рассом кўпроқ табиат кўринишлари устида иш олиб борди. Романтик кўтаринкилик, кучли ҳиссиёт, танланган объектига руҳий тетиклик ва образ беришга интилиш айни шу даврдаги асарларига хосдир.

“Зомин”, “Ғилон”, “Менинг Чилонзорим” каби туркумларида бир қарашда ҳамма нарса оддийдек, лекин айнан оддийгина чизгилар бизга уйларнинг ҳажмию дарахт баргларининг шивир-шивирини, сокин оқаётган сувнинг жимирлашини тиниқ ифодалаб беради. “Тонг нурлари”, “Сув бўйида”, “Анҳор” каби ишларида рассомнинг ички кечинмалари ва кайфияти, ўзи танлаган объектни қандай ҳис этганлиги ва унга бўлган муносабати кўпроқ кўзга ташланади.

1983 йили акварелчи рассомлар гуруҳи билан биргаликда рассом Москвада бўлиб турли республикалардан йиғилган рассомлар қатори Москва шаҳри манзараларини чизди. Искандар Воҳидовнинг "Кечки Яуза" асари танланган композицияси ва колорити омадли топилганлиги учун энг яхши аквареллар қаторида саноқли усталар билан биргаликда каталогга киритилганлиги ижодкорга руҳий кўтаринкилик бахш этди.

И.Воҳидов акварел билан бир қаторда темпера, гуаш, монотипияларда ҳам юксак савиядаги асарлар яратганини кўпчилик мутахассислар таъкидлайдилар.

Ижодкор китоб безакчиси сифатида ҳам бебаҳо асарлар яратди. Одил Ёқубовнинг "Диёнат", Абдулла Ориповнинг "Юртим шамоли", Эркин Самандаровнинг "Баҳор оқшомлари" каби олтмишдан ортиқ китобларни дид билан безатди.

Сўнгги йилларда устоз ижодкор сифатида бадиий билим юртлари ва коллежлар талабалари, соҳага қизиқувчилар учун графика ҳамда офорт санъати техника-технологияси хусусида қўлланма яратди.

Бугунги кунда республикамизда Искандар Воҳидовга тенг келадиган офорт устасини топиш қийин. Бу ҳақда мутахассислар ва мухлислар фикри муштарак. Камтарин рассом юксак эътирофга яраша асарлар яратиш йўлида изланишларини давом эттирмоқда.

Шаҳноза АҲМАДЖОНОВА

Маданий ҳаёт

Алишер Навоий номидаги академик катта опера ва балет театрида Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллуд кунига бағишланган тадбир бўлиб ўтди. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясининг Маънавият ва бошқарув маданияти кафедраси ташаббуси билан ташкил этилган кечада академия профессор-ўқитувчилари, ходимлари, тингловчилар ва жамоатчилик вакиллари иштирок этдилар.

Ўзбекистон халқ шоири Жуманиёз Жабборов буюк шоирлар ижодининг аҳамияти ҳақида тўхталиб, "Боғи Бобур" зиёрати таассуротларидан туғилган ғазалларини ўқиб берди.

Ўзбекистон халқ артисти Файзулла Аҳмедов, хизмат кўрсатган артистлар Насиба Сатторова, Мақсадхон Юнусова, Эркин Рўзматов, Бахтиёр Расулов, Рустам Абдуллаев, Ҳотамбек Йўлдошев, хонандалар Абдуғани Рўзиев, Меҳриддин Мелиев, Улуғбек Ҳайдаров ижросидаги дилрабо қўшиқлар назм кечасига ўзгача кайфият бағишлади.

Навоий бобомиз номидаги ушбу театр қошида фаолият кўрсатаётган созандалар ансамбли ижроси ва "Сабо" гуруҳи раққосаларининг жозибали рақслар гулдастаси тадбир иштирокчиларига завқ-шавқ улашди.

Т.ТОҒАЕВ

ХХ аср ўзбек адабиёти

СЎЗ ШАЙХИНИНГ МЎЪЖИЗАЛАРИ

ХХ аср ўзбек адабиётининг забардаст намояндаси Мақсуд Шайхзода, шубҳасиз, халқимиз қалбидан чуқур жой олган атоқли сўз санъаткорларидан биридир. Шайхзодани бундай шарафга ноил қилган омилларнинг бошида унинг сўзга эътиқоди ва эҳтироми туради. Ана шу эътиқод ва эҳтиром боис у сўзга шайхлик қилади, сўзни ойдин мақсад сари етаклайди, маънан ва мантиқан "кўзи очилган" сўзлар ғаройиб мўъжизалар яратади.

Атоқли олмон тилшуноси Вилгелм фон Гумболдтнинг: "Тилларнинг хилма-хиллиги фақат товушларнинг турличалиги эмас, балки ҳар бир миллатдаги дунёни кўришнинг фарқлилиги натижасидир", деган гапи бор.

Сўз санъаткори муайян тилда дунёни бадиий образлар орқали қайта гавдалантиради. Аммо дунёни бадиий гавдалантириш барча ижодкорларда айнан бир йўсинда бўладиган бўлса, бунинг оддий тақлидчиликдан фарқи қолмайди. Шунинг учун ҳам муайян бир тилда ижод қиладиган икки ижодкорнинг дунёни кўриши, эшитиши ва бадиий идрок қилишида ўзига хос фарқлар бўлиши бадииятнинг азалий талабидир. Зотан, ана шу фарқ ижодкор маҳорати, унинг тил ва услубдаги усталиги, ўзига хослиги тарозисининг шайини бўлиб келади. Табиийки, дунёни ўзига хос кўриш, эшитиш ва бадиий идрок этиш, аввало, бадиий тилда зуҳур этади. Шайхзода шеърияти беназир сўз мўъжизалари сифатида бунинг шаҳодатидир.

Шайхзоданинг "Шоир қалби дунёни тинглар" шеърида шундай мисралар бор:

Шоир қалбин дарчаларидан
талай товуш келиб киради...
Товушларнинг кичик, улуғи,
товушларнинг ҳиди – бўйи бор.
Товушларнинг совуқ, илиғи,
товушларнинг ранги-рўйи бор.
Товушларнинг ширин-аччиғи,
бордир ҳатто юмшоқ, қаттиғи.
Шоир рассом бўлсайди агар,
чизар эди шундан лавҳалар.

Бу мисраларда шоир кўриш мумкин бўлмаган нарсаларни кўради, эшитиш мумкин бўлмаган нарсаларни эшитади, илғайди ва уларнинг барини яхлитлигича ўзига хос тарзда бадиий идрок этади.

Шоир ўз шеърларида бундай метафоралардан катта маҳорат билан фойдаланган, аммо, таъкидлаш жоизки, уларнинг биронтасида ҳам оригиналликни унутмайди, ўзини ўзи такрорламайди. Айниқса, шоирнинг ранг билан боғлиқ ана шундай метафоралари ҳам диққатга сазовор (Умуман, шоирнинг бадиий тасвир арсеналида рангнинг, демакки, ранг билдирувчи сўзларнинг энг фаол унсурлардан эканлигини таъкидлаш мумкин). Масалан, "Уфқлар" шеърида ўқиймиз:

У нақадар зумрад уфқлар...
У ердаги кўк соҳилларда
Фируза ранг кўрфаз чайқалар
Ва ҳаво ранг нағмаларнинг
мовий нақаротлари
куйланади тилларда.

Парчадаги ҳар бир мисрада ранг билдирувчи сўз бор, яъни *зумрад, кўк, фируза ранг, ҳаво ранг, мовий*. Бу сўзлар умумий бир яшил-мовий рангнинг турли нозик жилваларини ифодалайдики, шоир уларни жамлаш орқали дунёнинг турфаранглиги, покизалиги, гўзаллигининг расмини чизгандай бўлади. Айниқса, *ҳаво ранг нағма* ва *мовий нақарот* тарзидаги синестетик метафоралар ўзининг кутилмаганлиги, оҳорлилиги билан шоир бадиий хаёлотининг нафис топилдиғи сифатида шеърхон диққатини дарҳол жиловлайди. Фаросатли ўқувчи *ҳаво ранг нағмаларнинг мовий нақаротлари* ифодасининг мовийлиги гоҳ қуюқлашиб, гоҳ суюқлашиб долғаланаётган, чайқалаётган денгиз юзидаги бетиним тўлқинларнинг мунтазам (нақаротдай такрор-такрор) қатланиши расми эканлигини тасаввур этар экан, оддий сўзларнинг бундай сипо ва инжа тўлқинлари унинг қалбига ҳам ҳайрат шаклида оҳиста кўчади.

Шайхзоданинг аксарият шеърларида тирик табиатнинг нафаси, тиним билмаган дунё ҳаракатининг турли пардалардаги саслари мунтазам садоланиб туради, тириклик тилсимотининг мураккаб симфонияси гоҳ жўшқин, гоҳ мискин ва гоҳида мажҳул бир оҳангларда эшитилади. Бундай таъсирли тасвирни юзага келтирмоқ учун шоир тилимизнинг бой бисотидан энг уйғун бирликларни битта-битталаб сайлаб-териб олади. Табиийки, у айни бадиий ниятининг реал рўёбига мувофиқ тарзда кўпроқ ўзаги товушга ёки образга тақлиддан иборат сўзлар (*шовулламоқ, вовулламоқ, ялтирамоқ* каби), шунингдек, маъно таркибида "товуш, овоз" унсури мавжуд бўлган, яъни *гап, садо, ашула, нағма, товуш, тингламоқ* каби "овозли" сўзларга мурожаат қилади. Шоирнинг "Товушлар" шеъридан олинган қуйидаги парчаларда бундай сўзлар яратган симфонияни тинглаб, ҳузурланмасликнинг имкони йўқ: "*Шўртепанинг алоҳида бир гашти бор кечаси... Разм солиб* _тинглайман_*... ҳар* _товуш_*нинг бор ҳикмати ва ўз сабаби... Ана кўппак эснаб-эснаб* _увуллайди_*... Ана машинанинг ўлчовлик* _нафаси_*... Ана девор орқасидан... ҳаволанди* _ашула_*... Ана* _товуш_*: синчалаклар* _чийиллар_*, Чигирткалар чарчамасдан* _чириллар_*... Ана бошқа* _товушлар_ *бор ҳовузда,* _Вақирлар_ *қурбақалар...* _Қаҳқаҳалар_ *янграб кетар олисдан...* _Визиллайди_ *энди ювош шаббода... Фақат бу саволнинг* _акси садоси_ *– "Ки-им керааак..." Бориб қўнар теракларнинг шохига...* _Шариллайди_ *сувлари ширин-ширин... Трактор* _тариллайди_ *далада...* _Товушлар_ *бор, демак, ҳаёт бор... Демак, биз ҳаммамиз тирикмиз... Кўзларни юмиб, уйғоқ дунёни* _Тингламоқ_ *лозим!..*".

Шайхзоданинг жонлантириш асосидаги метафоралари ҳам кутилмаганлиги ва оҳорлилиги, ҳолат тасвири учун фавқулодда уйғунлиги билан алоҳида диққатга сазовордир. Масалан, "Товушлар" шеърида *Ой жилмайиб чақиради чаманга, Сой йўталиб чақирар анжуманга* тарзидаги гўзал мисралар бор. Албатта, ойнинг жилмайиши унчалик ҳам янги ташбеҳ эмасдир, аммо сойнинг йўталиши фақат Шайхзодага хос оригинал ва ўткир, жонли ва жозибали метафорадир. Ёки шоир "*Деразалар ўчирди Каттакон кўзларини... Ой булутни кўрпадек ўраб олган бошига... Сойда сувлар ухлайди, Толлар тонгни ўйлайди*" ("Чунки..." шеъри) каби мисраларида жонлантириш орқали тунги сокинлик, осойишталикнинг гўёки ҳаракатдаги манзарасини чизгандай бўлади, шоирнинг усталиги билан ҳолат ифодалайдиган сўзлар ғайриихтиёрий бир тарзда ҳаракатлангандай бўлади.

Маълумки, баҳор келиши билан тунлар қисқаради, кунлар эса узаймоққа бошлайди. Танти табиатнинг тириклигини тараннум этмоқдан толмаган Шайхзода мазкур қонуниятни ҳам шунчаки эмас, балки тиниқ туйғу билан, бир чимдим интим интиқлик эпкини билан, ёшаришнинг эрка авжию эркин мавжи билан тасвирламоқ учун сўзларга шайхона йўл кўрсатади, уларнинг чинакам мўъжиза кўрсатишлари учун имкон яратади. Бунинг бетакрор намунаси мана будир:

Ана, тупроқ тирилди
ва уйғонди дарахтлар...
Кундан-кунга улғаяётган
кундузлар
кечаларнинг белини сиқиб,
соатлардан, дақиқалардан
лола ранг уфқларга
рухсат сўрайди.

("Баҳор нашидаси" шеъри.)

Қуйидаги мисраларда ҳам кундуз, тун ва тонг образлари ҳақиқий сўз санъаткорининг тарбияси билан тириклик сувидан баҳраманд бўлиб, дилбар бир тасвирга кирган:

Кундузлар тунларнинг
сочин тарамай,
ўполмас тонгларнинг
пушти ранг лабин.

("Йилларнинг саломин йилларга элтиб..." шеъри.)

Мазкур шеърда *Бу йил осмонга етди бошимиз, Фазода учаркан ватандошимиз* мисралари бор. Таъкидламоқ жоизки, шоир *боши осмонга етмоқ* иборасини жуда ҳам усталик билан қўллаган, яъни бир пайтнинг ўзида мазкур иборанинг ҳам асосий маъноси (ҳадсиз хурсанд бўлмоқ) намоён бўлган ва айни пайтда бу иборанинг тўғри маъноси ҳам реаллашган. Демакки, мазкур бирлик тўлиғича шоирнинг бадиий нияти рўёби учун хизмат қилган.

Шайхзода шеърларида сўзларнинг ғайриодатий бирикмалари ҳам бот-бот кўзга ташланади. Шоир бундай бирикмаларни тузар экан, у тил қонуниятларига написандлик ёки зўрлик қилмайди. Ҳассос сўзчи сифатида у тилнинг ботинида, туб қатламларида яширинган сўз қўшилиши имкониятларини бадиий ниятига мувофиқ тарзда ишга солади. Бунинг натижасида кутилмаган сўз қўшилмалари юзага келади, улар шеърхон диққатини ўзига жалб қилади ва уни ўйлашга чорлайди, алал-оқибат ўқувчи бу қўшилмаларда пинҳон бўлган маъно инжаликларини кашф этади. Масалан, "Бинафша" шеърида ошиқнинг туйғулар талошидан тилининг калимага келмаслигини тасвирлар экан, *Бу балки гўлликдир, агарда билмасанг, Бу соқов ғазалдир, сукутни англасанг*, деб ёзади. Айтиш мумкинки, *соқов ғазал* ғайриодатий бирикмаси бетакрор бадиият билан юкунган. Шоир шеърларидаги яна *чол аср, хумпар қуш, танбал дақиқа, шумшук ҳайкал, шеърга шинел кийдирмоқ, йўлсиз йўл* каби кўплаб ана шундай бирикмаларни эслаш мумкин.

Шайхзоданинг тилдаги мавжуд қонуниятларни суиистеъмол қилмаган, балки теран ҳис этган ҳолда янги сўзлар ясаши ҳам ибратлидир. Шоир ясаган янги сўзлар (тилшуносликда "муаллиф неологизмлари" деб юритилади) тасвир аниқлиги, нарса-ҳодиса ёки белгининг муайян жиҳатларининг қабариқ таъкиди, умуман, поэтик мақсад учун тўласича хизмат қилади. Масалан, "Ой билан суҳбат" шеърида *тундалик* сўзи бор:

У чоқда ўқиймиз биз
лирик дафтаринг,
кундалик эмас,
тундалик дафтаринг.

Кўриниб турганидай, шоир *кундалик* сўзининг қолипи асосида *тундалик* сўзини ясаган, бу янги сўз "Ойнинг тундаги фаолиятини қайд этувчи дафтар" маъносини бемалол ифода этадики, бу айни ўриндаги бадиий тасвир аниқлиги учун фавқулодда мувофиқдир. Шоир томонидан маҳорат билан ясалган бундай янги бирликларга кўплаб мисоллар келтириш мумкин: *юлдузбоз, чўлистон, жангбоз, нафосатбоз, хилватий, жойпарастлик, ойбачча, қишбой, лаҳзадош, фазошумул, парвозкор, тиним куни* (дам олиш куни), *серкадар, жангий, шодмижоз, ғайратманд, дамсоз, саломобод* каби.

Сўзга буюк эътиқод ва эҳтиром билан қараган, сўзнинг залвори ва қудратли зарбини тугал тасаввур қилган, унинг битмас-туганмас сиру синоат манбаи эканлигига имон келтирган Шайхзода қайси мавзуни қаламга олмасин, сўзга заргарона муносабатда бўлган, унинг шеърларида чинакам бадиий юксиз сўзлар йўқ. Шайхзода шеъриятини яхлитлигича сўздан беназир чақинлар яратиш бобидаги улкан ибрат мактаби дейиш мумкин. Унинг сўз шаклидаги кароматлари ўзбек адабиётидаги бетакрор мўъжизалар сифатида шеърият муҳиблари қалбига ҳамиша ҳайрат ва ҳузур бахш этаверади, шунинг учун ҳам унинг умри минг йиллик тилимизнинг умридай боқийдир.

Низомиддин МАҲМУДОВ,
филология фанлари доктори,
профессор

Газетхон илҳоми

Қаранг, дунё бозори,
Авжида экан ҳамон,
Тарк этса-да қўл силтаб
Уни минг-минглаб инсон.

* * *

Аччиқ дори мисоли
Таъсир қилар ҳақиқат:
Бужмайтирар афтингни,
Бироқ келтирур сиҳат.

* * *

Тингла сўзимни бир пас:
Пулдорга қилма ҳавас.
Пули кўпда не бисёр?
Сохта дўст-у чин ағёр.

* * *

Минг-минглаб Хизрларни
Етказди бани башар,
Аммо инсон ҳали ҳам
Тўғри йўлдан адашар.

Шароф МИРЗО

Иштихон

Футбол

ЮТҚИЗДИК, АММО...

Ўзбекистон — Баҳрайн: 0 — 1

Тошкент давлат университетининг журналистика факултетида ўқиб юрган кезларимдан бошлаб футбол ўйинига мухлислик қиламан. Ўша йиллари мамлакатимиз биринчилигида фаол иштирок этаётган "Янгиер" жамоасининг ашаддий мухлиси эдим, команданинг бутун тарихини ёддан биламан десам, муболаға бўлмайди.

Орадан қирқ йил вақт ўтди, аммо миллионлар ўйини ҳисобланган бу спорт турига қизиқишим асло сусаймади. Истиқлол йилларида ўзбек футболи янгидан бўй кўрсатиб, йигитларимиз дунё майдонларида чиройли ўйин кўрсатаётганига бугун ҳаммамиз гувоҳмиз. Эндиликда "Пахтакор", "Бунёдкор", "Нефтчи", "Насаф", "Навбаҳор", "Андижон" каби жамоаларимизнинг номи нафақат ўзимизда, айни чоғда бошқа мамлакатларда ҳам мухлисларга яхши таниш.

Гапнинг индаллоси, кечаги ўйинда, таассуфки, имкониятни бой бердик. Биринчи таймда рақиб дарвозасини камида икки марта ишғол қилишимиз керак эди. Афсус, бундай бўлмади. Ўйингоҳга йиғилган мухлислар ранжиди. Аммо, ранжиш билангина иш битмайди. Ўйиндан кейинги матбуот конференциясида бош мураббий Миржалол Қосимов таъкидлаганидек, футбол деганлари шундай, кимдир ютади, кимдир ютқизади.

Мен ортиқча тафсилотларга берилмоқчи эмасман. Очиғи, йигитларимиз яхши ҳаракат қилишди. Гап — хулоса чиқаришда. Кечаги ўйинда бир нарсага амин бўлдик — рақиб командалар ҳам ўз маҳоратларини тинимсиз ошириб боришмоқда. Демак, тушкунликка тушишга ҳожат йўқ, аксинча, белни маҳкам боғлаб ҳаракат қилиш, хато-камчиликларни бартараф этиш зарур. Шу йўл билангина мақсадга эришиш мумкин.

Бир мухлис сифатида терма жамоамизнинг янада ёрқин ўйинларига ишонаман.

Муҳаммаджон КАРИМОВ,

Андижон вилояти.

Утерянный аттестат о среднем образовании АО №226883 выданный школой №10 города Бекабада в 1995 году на имя Гуламовой Нурхон Анваровны **считать недействительным.**

* * *

Утерянный диплом №950613 выданный СПТУ-11 г.Ташкента в 1989 году на имя Коваленко Вадим Сергеевич **считать недействительным.**

* * *

Утерянный диплом серии ИТ — I №101795 выданный Ташкентским полиграфическим техникумом на имя Подкопаева Владимира Турсуновича **считать недействительным.**

* * *

Утерянный диплом ИТ — I №141380 выданный в 1987 году Ташкентским педагогикечским училищем имени Н.К.Крупской на имя Бетаевой Дильбар Токтаскызы **считать недействительным.**

* * *

Утерянный диплом Е №040586 выданный СПТУ-11 г.Ташкента в 1991 году на имя Холмухамедова Алишера Арслановича **считать недействительным.**

* * *

ЧП SHAMSITDIN BOBO Шайхантахурского р-на г.Ташкента **ликвидируется.** Претензии принимаются в течении 2-х месяцев по адресу ул. Заркайнар-3, автостанция Чорсу.

* * *

Частная фирма «Мавлюда Бегим» Чиланзарского р-на **ликвидируется.** ИНН: 201880110. Претензии принимаются в течении 2-х месяцев по тел: 311-88-29

Ўзбекистон Миллий университети Ўзбек филологияси факултети жамоаси факултет докторанти Нафас Шодмоновга онаси

Муаззама аянинг

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

ТЎҚСОН ЁШИДА ҲАМ ТИНМАГАН ОЛИМ

Яхшилар ёди

Севимли "ЎзАС" газетасининг ўтган йилги 50-сонини кечикиб қўлимга олдим. Тошкент сафарига отланаётганим учун бирров варақлаб, тўртинчи саҳифада файласуф олим Омонулла Файзуллаевнинг Чингиз Айтматов билан суҳбатига кўзим тушди. "Сафардан қайтгач ўқийман", деб газетани бир четга қўйдим-у, Тошкентга жўнадим.

Сафарнинг учинчи куни фалсафа фанлари доктори, профессор Омонулла Файзуллаевнинг вафоти ҳақидаги шум хабар қулоғимга чалинди.

Омонулла ака билан эскидан таниш эдик. 1960-йиллар камина Фанлар Академиясининг Тарих институтида ишлаб юрганимда домла фалсафа институтида дарс берарди. Давраларда, анжуманларда у киши билан кўп суҳбатлашардик.

Омонулла аканинг ота-боболари Аҳмад Яссавийнинг устози Арслонбоб ота авлоди ва чорвадорлар пири ҳисобланмиш Занги ота уруғларидан бўлган. Домла мустақиллик йилларида аждодлари ҳақида туркум мақолалар эълон қилди. У киши мустаҳкам эътиқодли, камсуқум, дўстлари ва шогирдлари орасида ҳурмати баланд олим эди.

Чингиз Айтматов билан суҳбатига "Онг — таннинг олий маҳсули", деб сарлавҳа қўйилган. Ҳозир дунёда кечаётган мураккаб ижтимоий-сиёсий жараёнлар, маънавият, тарих, адабиёт ва маданият мавзуларига бағишланган суҳбатда ёзувчининг "Кассандра тамғаси" номли романида илгари сурилган ғоялар ҳақида сўз боради.

Омонулла Файзуллаевнинг фикрича, улуғ ёзувчининг "Кассандра тамғаси" романида кўплаб кутилмаган мушоҳадалар мавжуд. "Улар эмбриология, космонавтика, яхши-ёмон одамлар, ҳаётий зиддиятлар, инсониятнинг кеча, бугун ва эртанги иқбол муаммоларидир", дейди олим.

Туғилажак инсоннинг муртак-эмбрион ҳолатидаёқ ташқи дунёдан нохуш ахборотларни она организми орқали илғаб олиш, ўз тақдирини олдиндан билиш қобилияти, Кассандра сингари нопок туғилган болаларнинг ижтимоий зиддиятларни келтириб чиқариши, инсониятнинг дунёда омон қолиши, ёвузликка қарши курашиши учун янгича фикрлаш, янгича турмуш тарзига ўтиши лозимлиги ҳақидаги фикрлар романда гоҳ илмий, гоҳ фантастик услубда мушоҳада қилинади ва ҳар қандай ўқувчини ҳам бефарқ қолдирмайди.

Бир қарашда афсонага ўхшаш, асар марказига қўйилган бундай муаммолар ушбу суҳбат-мақолада ҳам муҳокама қилинади. Чингиз Айтматов билан унинг асарида илгари сурилган ғоялар ҳақида суҳбатлашиш учун катта билим ва тажриба керак. Мақолада Омонулла Файзуллаев билдирган фикрлар у кишининг нафақат тажрибали файласуф, балки инсоният келажаги учун қайғурадиган теран фикрли олим эканидан далолат беради. Файласуф олим ва улуғ ёзувчининг суҳбатидан Омонулла Файзуллаевнинг "Кассандра тамғаси"ни ўқигач, эмбриология фанига қизиқиб, бу фан билан махсус шуғуллангани маълум бўлади. Менимча, бу — Омонулла аканинг илм-фанга чуқур муҳаббати нишонаси. Тўғри, олим узоқ вақт инсон ва табиат ўртасидаги диалектик зиддият муаммоларини ўрганган. Аммо 90 ёшга яқинлашаётган олимнинг Чингиз Айтматов романини ўқиб, эмбриология фани билан махсус шуғулланиши алоҳида таҳсинга сазовор ва ёшлар учун ўрнак бўларли намуна.

Биз Омонулла ака билан сўнгги марта 2007 йили Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллигига бағишланган илмий анжуманда учрашган эдик. Устозимиз дадил, хуш кайфиятда юрган эди. Халқимизнинг етук фарзанди, қамрови кенг катта олим ва ажойиб инсон, профессор Омонулла Файзуллаевнинг охиратлари обод бўлсин.

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ,
профессор

Бошланиши учинчи бетда.

Бирдан лоп этиб, бизга таржимонлик қилиб юрган Оля деган қиз ёдимга тушди. «Шошманг, мен Оляни топиб келай», деб ўрнимдан турдим-да, Хуршидни гаровга қолдириб фойега чиқдим. Фойеда, маъмурият вакили жойлашган жойда Оляни топдим. Оля Санкт-Петербургдан бу ерга келиб, икки йилдан буён таржимонлик қилиб кун кечираркан.

Оляга воқеани тушунтирдим.

— Анжуман ташкилотчисини топайлик. Нима дер экан, — деди у ва бир хонага мени бошлаб кирди. Озғиндан келган, малла, найнов йигит воқеани эшитиб мириқиб кулди, кейин қоғозга ниманидир ёзиб, ўша бармен хотинга беришимни сўради.

— Фойеда сизнинг гуруҳингиз бошқа ресторанда тамадди қилиши ҳақида эълон бор эди, шуни ўқимабсизларда, — деди Оля.

Бармен аёл қоғозни олиб, «сенкю» деб бош қимирлатди. Биз эркин нафас олдик. Мен бармен аёлга тикилар эканман, уни журнал саҳифасида ҳосил бўлган аёл қиёфасига ўхшашини сездим. У менга худди бошқа сайёрадан келган одам сингари қараб турарди.

Анжуман тугаш арафасида бизни турли жойларга томошага олиб боришди. Улардан бири ойтош сақланадиган музей эди. Музейда инсоният тарихида фазога учирилган неки бўлса, бари муҳайё. Аэроплан, делтопланер, илк самолётлар, вертолёт, биринчи фазога учирилган ракеталарнинг макети... Биз қатор тизилиб, навбат билан махсус бир жойдан ўтар эканмиз, ойна устига қўйилган ўша ойтошни кўриб қолдим. Томоша қилиб ўтаётган ҳар бир киши унга кафтини тегизиб ўтар, ойтош қўл тафтидан силлиқланиб, ялтироқ бўлиб қолганди. Ҳаяжондан титраб кетдим. Ойдан, шунча олисдан келтирилган бу тошни ўз кўзи билан кўриш, қўл билан

силаш ҳаммага ҳам насиб этавермайди, ахир. Мен бир пайтлар Осиё қитъасининг олис бир тоғ орасидаги қишлоқда ўсган боланинг Америкага бориб, ойтошни кўриб келиши... тушга ҳам кириши мушкул воқеа. Аммо у негадир суратдаги ойтошга ўхшамасди. Бу тош худди қишлоғимдаги Пошхуртсойда ўзим кўриб, ўйнаб катта бўлган қайроқтошни эслатарди. Балки, астронавт олиб тушган тош бошқадир деб ўйладим. Ёки одамларнинг кафти тегавериб шу ҳолга келиб қолдимикин?

Хуршидга айтмоқчи эдим, у ойтошга ҳафсаласизлик билан қараб ўтди, «Бу ердан чиқишимиз билан бирор китоб дўконига кирайлик, — деди. — Болаларга инглизчани ўрганадиган энг зўр китоб олиб боришга ваъда берган эдим. Шуни топайлик».

Болаликда ойни севмаган, уни синчиклаб томоша қилмаган киши кам. Мен болаликда ойнинг ёз пайтидаги кўринишини онамиз тандирда пиширган иссиқ нонга, куздаги янги чиққан ойни бир тилим қовунга, қишдагисини Ойпар деган қизнинг оппоқ юзига, баҳордагисини эса ним қизил шафтолига ўхшатар эдим. Ойнинг боғимиздаги олма, шафтоли дарахтлари гуллаган пайтлари шохлар орасидан мўралаб ўтишини ёқтирардим. Маҳмуд Намозов куйлаган «Ойни олиб бераман» халқ терма қўшиғини болаликда, эллик йил бурун қишлоқда шеър қилиб айтиб юрардик. Аёллар бирор нарсага иддао қилишса, «Нима, ўша ойни олиб берармиди», дейишарди. Биз ойни олтин ёки кумушдан ясалган нарса деб тасаввур қилардик.

Мана, ўша олис ойнинг бир парчаси. Ўша, биз болаликда севган, болалик осмонини безаган сеҳрли ойдан олиб келинган тош. Уни кўриб, ҳафсалам пир бўлгани йўқ, аксинча, кўнглимнинг бир чеккасида алланимадандир қониқиш бор эди...

ЭҲТИЁТ БЎЛГАН ЯХШИ

Қиш фасли ҳам ўтиб бормоқда. Ҳаво ҳароратининг тез-тез ўзгариши натижасида баъзан аҳоли турар-жойларида газ ва электр мосламалардан фойдаланишда эътиборсизликка йўл қўйиш ҳолатлари кузатилади. Айрим ҳамшаҳарларимиз жиддий огоҳлантиришга ҳам қарамай, техника хавфсизлигига риоя қилинмай тайёрланган электр ва иситиш воситаларидан фойдаланадилар. Бу эса, кўпинча, нохуш воқеаларга сабаб бўлади.

Ёнғин эҳтимолини келтириб чиқармаслик учун хонадон соҳиблари, маҳалла фаоллари — ҳаммамиз бир ёқадан бош чиқариб, бу борада белгиланган талабларга қатъиян риоя қилишимиз керак бўлади. Бунинг учун эса:

— мўриконларнинг атрофида хашак, ўтин ва шунга ўхшаш тез ёнувчи нарсалар, рўзғор буюмлари бўлмаслиги лозим.

— иситиш печларидан сурункали ва тинимсиз фойдаланиш, уларни ёқилган ҳолда қаровсиз қолдириш мумкин эмас.

— ёқилган иситиш печлари устида, яқин-атрофида кийим-кечакни қуритиш, ўчиб қолган оловни ёқиш учун турли хил тез ёнувчи суюқликлардан (бензин, керосин) фойдаланиш, печни ўчирмай туриб, уни таъмирлаш қатъиян маън қилинади.

— ёш болаларни газ, ёниб турган печ, ясама электр иситиш асбоблари ёнида ўйнашларига, назоратсиз қолиб кетишларига асло йўл қўйманг.

— ясама иситиш асбобларидан фойдаланмаслик — ёнғин хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

— хонадонингизда газ ҳидини сезганингизда гугурт чақиш мумкин эмаслигини асло унутманг. Бу қоидани оила аъзоларингизга ҳам тушунтиринг.

Тошкент шаҳар, Ҳамза тумани Давлат ёнғин назорати хизмати

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

* * *

НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32

Қабулхона — 233-52-91

Котибият — 233-49-93

Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru

Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50

Санъат бўлими: 236-56-48

Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55

Назм ва наср бўлими: 233-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи — Иқбол ҚЎШШАЕВА

Саҳифаловчи — Жамшид МАТЁҚУБОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.

Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.1Р0.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 6853. Буюртма Г — 148. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 3 4 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН